

sági szövetség által a császári család egy tagjával, lépett be a magyar nemzet az európai népcsaládba, az ország az európai államok körébe; minek világos bizonyossága volt az is, hogy ez idő óta külföldi urak és lovagok mind számosabban jöttek be s telepedtek le az országban.

Gejza fejedelem e házasság után nem sokára 997-ben meghalt, fiára, Istvánra hagyván a nemzet megtérítésének, erkölcsi s társadalmi, vallási s politikai átalakításának nagy munkáját.

Egy hosszú század kellett arra, hogy az európai keresztény civilizatio utat törjön magának a, ha nem is oly vad s teljesen műveletlen, mint egy német iskola állítani szereti, de az európai keresztény társadalom eszméitől s miveltségi irányától különböző szellemű magyar nemzetbe.

Hatvani Mihály.

2.

A magyar szent korona történelme.

Mielőtt előadnám viszontagságos történelmét a magyar szent koronának, melynek fénysugárai annyi dicső királyunk fejéről messze ragyogtak el egész Európában, kivált azon tisztelt olvasóim számára, kiknek nem volt még alkalmok láthatni a nemzet ez ősi szent ereklyéjét, le fogom azt röviden írni.

A magyar szent korona leírása. E, közel kilencz százados nemzeti kincsünk, két egymástól világosan megkülönböztethető alkatrészből áll. A felső részt vagy zártetőjét (clausura) két, egymást keresztülvágó ív vagy abroncs alkotja. Az alsó rész vagy a tulajdonképeni korona egy karima, mely diadem gyanánt tétetik az uralkodó fejére. A két részt vékony, gyöngyökkel kirakott csik köti össze.

Az alsó rész közepén szivalaku nagy zafir latható. E drága kő mellett jobbról.

1) Mihály arkangyal képe e megrövidített görög mellékirattal: *O A*P M*I*, azaz, *ó Αρχαγγελος Μιχαηλ* (Mihály arkangyal), balról.

2) Gábor arkangyalé e megrövidített mellékirattal: *O A*P ΓΑΒΡΙΗΛ*, azaz, *ó Αρχαγγελος Γαβριηλ* (Gábor arkangyal), ismét jobbról, Mihály arkangyal után.

3) Sz. György vértanué e mellékirattal: *O ΓΗΩΡΓΙΟΥ*, azaz, *ó Γεωργιος* (György), balról, Gábor arkangyal után.

4) Sz. Döme vértanué e mellékirattal: *O ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*, azaz, *ó Δημιτριος* (Döme) vannak kiábrázolva.

E képek után egymásnak megfelelő drágakövek és a következő képek vannak: jobbról

5) Sz. Dömjéné e mellékirattal: *O ΔΑΜΙΑΝΟΥ*, azaz, *ó Δαμιανος* (Döm-jén); balról

6) Sz. Kozmaé e mellékirattal: *O ΚΟΣΜΑΚ*, azaz, *ó Κοσμος* (Kozma).

E képeken Mihály és Gábor arkangyaloknak egyforma, sarkig érő köntöse és aranyugáros süvege van, mindkettő királyi széken ül és Mihály baljában, Gábor jobbában királyi pálcát tart. György és Döménék

szintén egyforma, sarkig érő felső ruhája és aransugáros süvege van, mindkettő hosszú kopjás dárdát visel jobb kezében.

A főntebb említett szivalaku nagy zafir fölött domboru nagy paizson

7) A Megváltó királyi székbén ülve, jobb keze mutató ujját ég felé, baljában zárt könyvet, kétségtelenül a sz. evangyeliomot tartva, van kiábrázolva. Fejét gloria környezi s két felől egyegy kerek ezüst mezőben neve ekép: IC. XC. azaz, *Ιησους Χριστος* (Jézus Krisztus) van följegyezve.

E képek mellékiratai arany talajon fekete görög betűkkel állanak s minden kép mind a két oldalára megszakítva irvák.

A korona alsó részének hátsó felén két bizanczi császár s egy magyar király képe látszik. Az első biborban született Konstantiné e mellékirattal: *ΚΩΝ ΒΑCΙΑΛΕΥC ΡΩΜΑΙΩΝ Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟC*, azaz, *Κων (Κωνσταντινος) βασιλευc Ρωμαιων ο πορφυρογενετοc*. E mellékirat a kép mind a két oldalán lefelé vonul s az eddigiektől elütőleg nem fekete, hanem biborveres színű. A császár képe fiatal, még szakálatlan ifjut ábrázol; nimbus környezi, fejét arany, mindenütt zárt diadem, melyből fölül három tornyocska emelkedik fel, borítja. Jobbjában bizanczi királyi pálczát, baljában biborveres posztóbból varrt s földdel megtöltött zsákocskát tart.

A magyar király képének e körirata van: *ΓΕΩΒΙΤΖ Δ—C ΠΙCΤΟC ΚΡΑΛΗC ΤΟΥΡΚΙΑC*, azaz, *Γεοβιτζ (Geowitz) Δc (δεσποτης) πιστοc κραλης Τουρκιαc*. E körirat nem, mint az előbbeni, veres, hanem fekete színű. A kép szakálás fiatalabb férfit ábrázol, ki jobbjában hosszú görög keresztet tart vagy mint királyi pálczát, vagy mint a keresztény hit körül szerzett érdemek jelét s a keresztény tudomány jelvényét. Baljában egy kis, de a kézből alig kinyuló kereszt. E magyar király feje nem nimbussal, hanem egészen kerek, miként látszik fekete bársonyból készített diademmel, melynek alsó arany csikja különféle színnel kiczifrázott, van körítve. Magyarázzuk meg a köriratot. A „Geowitz“ név annyi mint „Gesowitz“, vagy „Geysowitz“, azaz, a szláv nyelvek szerint „Géza fia“. A szláv nyelvekben ugyanis a „witz“ vagy „witsch“ végezetű tulajdon nevek patronymicumok, kivéve, ha idő folytával állandó családevekké váltak, péld. Joannovic, Petrovics stb. A császárok s más uralkodók „witz“ vagy „witsch“ végezetű tulajdon neve mindig patronymicum s a fiu halálával elenyészik, péld. Alexievics Péter, Petrovics Pál, Pawlovics Sándor stb. A „Geowitz“ név „witz“ végezte tehát azt mutatja, hogy az szláv eredetű patronymicum s Geysa- vagy Gezá-tól származva tulajdonkép „Gesowisz“-nak kellene iratnia, hanem a görögök vagy könnyebb kimondás kedvéért kihagyták az s-t, vagy történetesen maradt ki a köriratból. — A megrövidített Δ—C annyi mint *Δεσποτης*, azaz, ur, fejedelem. Többen ugyan a magyar koronáról irt munkáikban állítják, hogy Δ—C *δουλοc* (szolga), mit, ugymond, a következő *πιστοc* (hű) melléknév és az mutat, hogy a *Δεσποτης* és *κραλης* cím nem látszik helyesen összeállithatónak; azonban a *Δεσποτης* nevet a későbbi bizanczi császárok is használták, miként azt Ducange- és Bandurinál különféle pénzek bizonyítják. — *Πιστοc* (Pistos) fidelis-t, orthodoxus-t, igazhívót, azaz (Koller helyes megjegyzése szerint) Dukas Mihályljal egy azon valláshoz tartozót, ugyanazon egyház tagját jelent. — *Κραλης* királyt jelent. A bizanczi történetírók így nevezték általában a magyar királyokat. Maga Sz. István is a veszprémvölgyi görög apáczáknak görög nyelvű adománylevelében *Kral*-nak nevezte magát*). Sőt még a XIV-ik században is

*) Lásd az 1834-ki Tud. Gyűjt. 1. k. 93-ik lap az oklevélnek mindjárt második sorában.

Hornek Ottokár „*gral*“- vagy „*chral*“-oknak nevezte a magyar királyokat. — *Τουρκια* (Turkia) a bizanci íróknál Magyarországot jelent. Az egész körirat értelme tehát: Geowitz vagy Geysowitz (Geysowitsch, Géza fia) igazhívő despota (ur, fejedelem), Magyarország királya.

A második görög császárkép Dukas Mihályé, ki consulöltözetben, szakállal van kiabrázolvva. Nimbussal körített feje arany, mindenütt zárt diademmel, melynek alsó csikja a halántékok körül különféle színű, van befedve; a homloktól pedig a nyakszirtig egy félkör nyulik, melynek tetején egy kis golyó és kereszt látszik. Jobbjában királyi pálczát, baljában kis keresztet tart. A két mindkét oldalán a következő, bíborveres színű görög körirat olvasható: *M*Ι EN ΧΩ ΠΙCΤΟC ΒΑCΙΛΕΥ΄ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο ΔουΚ*, azaz: *Μεγαλη εν χριστω πιστος βασιλευ Ρωμαιων ο Δουκας*, vagyis: Dukas Mihály a rómaiaknak Krisztusban hívő királya. A megrövidített *M*Ι* e helyett: *Μεγαλη* egészen úgy van írva, mint föntebb Mihály arkangyalnál. Hogy az *ΕΝ ΧΩ*-t így: *εν χριστω* kell olvasnunk, bizonyítja Ducange- és Bandurináál számtalan hasonló görög mellékirat a későbbi bizanci császárok képeinél. Hogy *πιστος* (pistos) igazhívőt jelent, föntebb volt érintve. A *Βασιληυς Ρωμαιων* rómaiak királyát jelentenek, mert úgy nevezték magokat a bizanci császárok; *ΔουΚ* meg van rövidítve e helyett: *Δουκας* (Dukas) a Konstantinápolyban XI-ik században uralkodott Kommenokkal rokon Dukas családból származott Mihály császár. Az *ΕΝ* szóból az *N* meg van sértve, a *Βασιληυς* szóból pedig az utolsó *ς* betű csaknem egészen be van fődve s ez oka, hogy föntebb nincs is kiírva.

A korona pártázatából loborszerű ormok, fölül félkör alaku lemezekkel váltakozva, emelkednek; ezek apró gyöngyökkel vannak szegélyezve s csucson jobbadán hosszas nagy gyöngy van. A hátsó oldalon ilyen ormózat nincs, hanem a pártázat köröskörül nagy gyöngyökkel van kirakva.

Ez szent koronánknak alsó része, mely görög felirataiért görög koronának is neveztetik.

Felső része csupán latin felirataiért latin koronának hivatik. Rajta az arany kereszt alatt következő képek vannak.

1) A Megváltóé ülő helyzetben. Mindkét oldalán egyegy élő fa, melynek csuca görbe kupalaku. Az Üdvözítő feje körül kör van, melyet, miként az az Üdvözítő képeinél szokásos, keresztalaku kötelék metsz át. Jobbról a nap, balról a hold látható. Azután az apostolok képei következnek latin mellékiratokkal, még pedig első oldalon a Megváltó képe alatt:

2) *SCS IOHS*, azaz: Sanctus Joannes. Alatta

3) *ARTHOLO* e helyett: Bartholomeus. A B., valószínűleg egy bevert szeg miatt (mit alább fejtek meg), nem látható. Bizonyosan e miatt nincs meg a *SCS* (sanctus) sem.

A jobb iven a Megváltó képe alatt:

4) *SCS PETRUS*, azaz: Sanctus Petrus (kulcs és könyvvel). Alatta

5) *SCS ANDDEAS*, azaz: Sanctus Andreas.

A bal iven a Megváltó képe alatt:

6) *SCS PAULUS*, vagy: Sanctus Paulus (csupán könyvvel). Alatta

7) *SCS PHILIPUS*, azaz: Sanctus Philippus.

A tulsó oldalon a Megváltó képe alatt:

8) *SCS IACOBUS*, vagy Sanctus Jacobus (kereszt és könyvvel).

Alatta

9) **SCS LHOMAS** (a művész elhibázása) e helyett: Thomas, azaz: Sanctus Thomas.

Az ívek keresztbe metszik egymást s a korona azon legalsóbb részeig nyulnak, mely a király halántékait fedi.

Bertalan, András, Fülöp és Tamás apostolok képei s a többi a latin korona alsóbb részén a görög korona által el vannak fedve. Az alsó pártázat széléről 9 arany lánczocska függ, jobbról s balról a fülek mellett négy-négy, hátul a közepén egy. Azok egyszerű arany gyűrűkből állanak s virággal végződnek, melyet három, többnyire veres drágakő képez. A korona arany himzetű béllése Mária Teréziától való.

Sz. koronánk súlyát s a rajta lévő drágakövek minőségét és számát írónk a III. Fridrik részéről Erzsébet számára 1440-ki aug. 3-kán Haimburgban kelt záloglevél szerint határozták meg aképen, hogy 9 márkát és 6 latot nyom és van rajta 53 zafir, 50 rubin, 1 smaragd (mely azonban most nincs meg s nem tudni mikor veszett el; Révay koronaőr még mint meglevőt emliti) és 338 gyöngy. Az említett záloglevél, igaz, így adja a súlyt és a drágakövek minőségét s mennyiségét elő, de biztos állithatni-e, hogy az sz. koronánkra vonatkozik, korunkban már kétséges, miután újabb történelmi buvárlatok szerint, miként alább látandjuk, Erzsébet III. Fridriknek házi koronáját zálogította el és sz. koronánkat fiával neki csak átadta, a záloglevél pedig egyszerűen csak koronát említ. Sz. koronánk e szerint újra volna megméréendő s drágakövei számba veendőek.

Sz. koronánk e rövid leírása után átmegyek annak *történelme* előadására. Nemcsak a rajta lévő képek görög és latin körirataiból, mi már magában véve méltó figyelmet ébreszthetne, hanem más jelekből is könnyen észreveheti a szemes vizsgáló, hogy sz. koronánk két, egymástól különböző részből áll. A latin korona aranszine ugyanis észrevehetőleg elüt a görögétől. A képeken látható művészet s a drágakövek minősége is nagyon különböző. A latin korona képei kevésbé művészi kéz művei, mert a művészetek nyugaton előbb hanyatlottak mint keleten. A görög betűk is sokkal kisebbek mint a latinok. Ellenben a drágakövek a latin koronán nagyon kicsinyek, a görögön részint nagyobbak, részint fölül az előoldalon jókora nagyok. Ehez járul, hogy a görög köriratok egyikén későbbi összeillesztés nyoma láthatók. Főntebb ugyanis Dukas Mihály képe köriratánál megjegyeztem, hogy az *EN* szóból az *N.* meg van sértve, a *Βασιλης* szóból pedig az utolsó *ς* betű csaknem egészen be van fődve; valamint Bertalan apostol nevéből a *B.* betű s előle a *SCS* hiányzik s mind a négy helyen látszik, hogy ott szeg van beverve. Azonkívül négy apostol képe, néhány körirat, drágakő és gyöngy, melyeket pedig láttatni akart a művész, a görög korona által be vannak boritva. Mindebből azt lehet *Kollerrel* következtetnünk, hogy a latin koronának két, egymást átmetsző iven kívül karimája is volt, mely most a görög korona alatt van elrejtve s hogy a latin koronán nemcsak Bertalan, Fülöp, András és Tamás apostoloknak egész, hanem tán a többi apostoloknak, néhány angyal- és szentnek drágakövek- és gyöngyökkel fölékesített képei is voltak. Miből ismét az is következik, hogy a két korona művészei egymásnak műveiről semmit sem tudtak, egymásnak kezére nem dolgoztak, hanem mindegyik tökéletes koronát készített, azt nem is sejtve, hogy a kettő egykoron össze fog illesztetni. Azonkívül a kettő közt nincs illő arány s nem illenek egymáshoz, azt kivéve, hogy a görög korona nyílt és tágabb, a latin zárt és szűkebb s e miatt a görögbe beillesztetett.

Az immár a kérdés : hol vette nemzetünk a görög, hol a latin koronát? E kérdésről sokat vitatkoztak egykoron tudósaink s a sok vita eredményeül azon ősi vélemény van véglegesen elfogadva, hogy a latin korona II. Sylvester római pápa, a görög pedig a bizanci udvar ajándéka.

A latin koronát illetőleg : István fejedelem s nyomdokán rövid idő múlva valamennyi nemzetség feje fölvette a keresztiséget. Ez által el volt háritva a veszély, hogy a keresztény népek és fejedelmek szövetsége el fogja a különben is már huzamosb idő óta bal eredménnyel harczolt magyar nemzetet nyomni. Istvánnak azonban arra is kelle törekednie, hogy a nemzet függetlensége a keresztény népek családjában meg ne csorbuljon. Pannónia ugyanis egyházi tekintetben a lorchi és salzburgi érsekek megyéihez tartozott, kik most politikai külbefolyással fenyegették az új hazát. Más részről pedig a X. században a fejedelmek megannyi hűbéresei voltak a római, a nyugati császárnak, ki valamint a római pápa, szintén osztogatott királyi czimet, de vele és általa hűbériséget is. István tehát, saját és nemzete függetlenségét mind a német császár mind a német püspökök felsőbb-sége- és befolyásától megmentendő, királyi koronát kért a pápától Asztrik, némelyek szerint kalocsa érsek, *Szalay* szerint a pannonhegyi apátság feje (kiről azonban nem bizonyos, hogy Asztriknak neveztetett volna) vagy pedig, mi valószínűbb, a Magyarországra érkezett Asztrik nevű egyik szerzetes, Rómába küldött követ által, kihez társakat is adott. Asztriknak Romába érkeztekor II. Sylvester készen tartott már a lengyel Boleszláv számára koronát, de mivel Otto császár Lengyelországra, mint a német birodalom hűbéreire, igényt tartott, hogy meg ne bántsa őt a pápa, a lengyelnek szánt koronát Istvánunknak küldé azon bulla kíséretében, melyet magyar fordításban legközelebb „Hazánk“ 1. f. 12. s k. 1. is hozott. E korona, melylyel István 1000-ik évben királynak meg is koronáztatott, szent koronánk latin része.

A görög koronáról különfélek történetiróink közt a vélemények. *Katona* és *Koller*, ugy vélik, hogy azt Dukas Mihály görög császár I. Géza királyunknak a XI. század második felében hálaemlék gyanánt küldé azon nagylelkűségért, melyet Géza még herczeg korában tüntetett ki, midőn 1072-ben Salamonnal a görögök ellen harczolva, Belgrád bevételekor az elfogott görögökkel emberileg bánt, sőt egy részöket váltságdíj nélkül szabadon bocsátotta, miért Salamon s a többi országnagy részéről rosz szemet vont magára. — Mások ismét azt tartják, hogy e koronát III. Béla kapta Manuel görög császártól. Mind a két nézet sok elmeél- és ügyességgel volt védve, de döntőleg bebizonyítva egy sincs.

Most immár a két korona egyesítve van, de mikor illesztetett egybe? bizonytalan. Történt legyen ez egyébiránt bármikor, az kétségtelen; mert számtalan történelmi adattal bebizonyítható, hogy e koronát ugy, mint talán egy nemzet sem a magát, vallásos kegyelettel tisztelte s tiszteli maiglan a magyar, mit a „*szent, angyali, apostoli*“ melléknevek is, melyekkel azt felruházta, váltig tanusítanak. *Szentnek* nevezzük mi e nemzeti kincset, mert a szent Isten művének tartjuk, hogy nemzetünkben a keresztény vallás e korona által szilárdult meg s az által vettetett el közöttünk az európai művelődés termékeny magva. *Angyalinak* nevezzük akár azért, mert rajta Mihály és Gábor arkangyalok képei láthatók, akár azért, mert történelmi hagyomány szerint angyal inté meg álmában II. Sylvester pápát, hogy a lengyel Boleszlávnak készített koronát Istvánunknak küldje. *Apostolinak* nevezzük akár azért, mert rajta apostolok képei szemlélhetők, akár azért,

hogy Istvánunk apostolok nyomdokait követve maga hol kérve, hol fenyegetve apostolkodott az evangéliom terjesztése körül. Mindez pedig nem eléggé utal-e arra, hogy a nemzet vallásos eszméket kötött a kereszténységével egykoru ezen kincséhez? hogy mintegy rajta olvasta az isteni parancsot, hogy a vele megkoronázott királyban Istentől rendelt felsőséget tisztelni, annak engedelmeskedni kell? Csoda-e tehát, hogy a vele földiszított királynak személyét is „szentségesnek“ mondjuk mind e mai napiglan. Am gunyoljátok hát, mint péld. *Grossing* vagy *Grellmann*, lelketlen ércdarabnak sz. koronánkat, ti nem ismeritek annak tekintélyét és hatalmát; e tekintélyt, e hatalmat tudtul adhatnák nektek Dráva partjai, hol Imre királyunk letévén fegyvereit, egyedül palczával kezében, lassu lépésekkel testvére, Endre táborába ment s Imre kiáltására: „Látni akarom, ki fogja ontani a király vérért!“ a fegyveresek néma tisztelettel hátráltak s Imre karjánál ragadván Endrét, őt a megdőbbsent sereg sorain keresztül saját táborába vezette és a kheenei erősségbe Varasd mellett foglyul küldötte; ti nem ismeritek a tisztelet és engedelmisség azon fogalmát, melyet Gara Miklós nádor többször ismételt mondata kifejez, hogy „a sz. koronával megkoronázott királyt, habár vadállat volna, nagy bűn nélkül megsérteni nem lehet“ a magyar királynak, kit már méltóságának fönségessége szentségesnek tesz, oly nagy levén Sz. István koronájával megkoronáztatása után sérthetetlenlése.

Sz. koronánk, hogy már későbbi történelme előadásához fogjak, az Árpádok alatt, kiknek családjához volt kötve a trónöröklés joga, kevés viszontagságon esett át. Legelső bujdosását említik évlapjaink Imre halála után, ki III. Lászlónak, öt éves gyermekének, Endre testvérét nevezte gyámjául. Endre nem idegenkedett a gyermektől, de hitvese, a Bánk bán által később megölt Gertrud, merani herczeg leánya, kit Imre, mig Endre a kheenei erősségben fogva ült, szülőihez visszaküldött, ujra visszajött az országba s közte és László anyja közt kitört a viszálykodás, minek folytán László anyja neveletlen fiát és a sz. koronát Leopold ausztriai herczeghez vitte, ki haddal akarta a magyar trónra ültetni a királyi árvát, de ennek kevéssel utóbb bekövetkezvén halála, Leopold a koronát visszaküldé Endrének.

Kevéssel azután, ugyanazon században, megtörtént a gyászemlékü tatárpusztítás. Csodálatos, hogy eddig nincs sehol említve vagy napfényre hozva olyan okmány, melyből megtudhatnók, hol volt azon vészterhes idő alatt sz. koronánk elrejtve? Nem volt-e azaz esztergami erősségben, vagy Székesfehérvárott, vagy a sz. mártoni zárdában, mely helyeket a tatárok be nem vehettek, megőrizve?

Változatosabbak a vegyes házakból származott királyok alatt sz. koronánk eseményei. III. Endrének, az Árpádhoz utolsó fiavadékának halála után polgárháboru tört ki a királyválasztás miatt. Az egyik párt Venczelt, cseh királyt, Kunegundnak, IV. Béla unokájának fiát, a másik párt Róbert Károly sziciliali fejedelmet választá királyának. Győztes az első párt lón, melynek legjelesebb tagjai János kalocsai érsek s az ország nádora trencséni Csák Máté voltak. A cseh király azonban maga helyett hasonnevű fiát ajánlá, ki Székesfehérváron Sz. István koronájával megkoronáztatott. De a bukott pártot VIII. Bonifacsz római pápa vette pártfogása alá s Magyarország lakosait Venczel iránti kötelezettségök alól fölmentette s egyházi átok büntetése alatt megparancsolta, hogy Károlyt ismerjék törvényes uroknak. Ez, a pápának hatalmáról akkoron uralkodott fogalmak szerint,

hatott, vagy tán még inkább az, hogy Venczel már 15 éves korában annak kezdett mutatkozni, kinek a cseh nép röviddel utóbb ismerni tanulta: részesegeskedőnek, játékosnak, Prága-utczáin éjente garázdálkodó korhelynek. Párthivei tehát naponkint fogytak, miről értesülvén atyja, számos fegyveres élén Budára jött s fiát a koronával együtt Csehországba vitte. Koronánk így Prágába jutott s Venczel róla lemondván, azt Otto bajor hercegnek, IV. Béla unokájának, ki a kihalt Árpádháznak mind Venczelnél mind Róbert Károlynál közelebb rokona volt, adta át. Otto, a magyar trónt elfoglalandó, hogy Rudolf ausztriai herceg leseit kikerülhesse, Ausztrián keresztül kalmárnak átöltözködve hozta tokban a koronát, de Fischemendhez érve, midőn hajóra készült szállni; észrevette, hogy a drága féltett kincs előn vesztve; az uton tehát, melyen jött, visszaküldé egy kísérijét, ki a koronát tokostul egy pocsolyában csakugyan megtalálta. Otto azután háborítlanul érkezett az országba s még azon évben, t. i. 1305-ben Székesfejerváron megkoronáztatott. Onnan Budára jövéen a város utczáin nagy ünnepelességgel, királyi palástban, a koronával fején végig lovagolt, hogy az egész nép István utódát lássa benne, sőt később az ország tiszai részeit is úgy járta be, magával hordván, hogy idegen kezekre ne jusson, a koronát. Párthiveit szaporítandó a tiszai vidékről Erdélybe ment át, hol, mint a felső részeken Csák Máté, Apor László volt vajda, rablás és zsarlás útján roppantul meggazdagodott férfiú, vonakodott elismerni Otto királyi hatalmát. Otto, hogy megnyerje a hatalmas embert, némelyek szerint, leányát hitvesül kérte magának; de Albert római király megvesztegette Aport s ez Ottót elfogván, a királyt és koronát Gyulafejervárott őriztette. Az új pápa, V. Kelemen, hogy Róbertet segítse a magyar trónra, Ottót átokkal fenyegette s mivel Apor vonakodott Róbert részére kiadni e követség által fölkért koronát, Gentilis pápai követ által átokkal sujtatott és Erdély egyházi tilalom alá vettetett. Otto nem annyira Apor, hiszen ő letartóztatására kevés gondot fordított, mint inkább Serény Imre kezéből szabadságát visszanyervén, Erdélyből orosz földre s innen Boroszlóba vette magát; Aport pedig Omode, a nádor, és Tamás esztergami érsek fényes jutalom ígéretével rábirták, hogy Róbertet királynak ismerje és a koronát visszaadja, mit 3 év múlva 1310-ki jul. 1-én Szegeden teljesített is. Róbert azután Székesfejerváron elvégre az igazi szent koronával is megkoronáztatott.

Lajos, Zsigmond, sőt Albert királyaink alatt is sz. koronánk nyugton volt, hanem az utóbb nevezett halála után elég gondot okozott nemzetünknek. Albert ugyanis Neszmélyben meghalván, méhben hagyott gyermekét azon esetre, ha fiu találna lenni, Pozsonyban rendelé neveltetni s az ország gondjait 9 tagu gyámtanácsra bízta. Özvegye azonban, Erzsébet, inkább maga szeretett volna uralkodni, a magyarok pedig az akkori, több felől aggasztóknak mutatkozó viszonyok miat féltek a haza kormányát nő-kezekre bízni. Így noha Erzsébet a kormány élére állt s a koronát híveinek beleegyezésével György bazini gróf-, akkori koronaörvtől átvette, de Gara Lászlót koronaörnek nevezvén s a Cilleiket különös kegyelmekkel tetézvén, a kedélyeket magától annyira elidegenítette, hogy férfikormány általános anohajtatott. A Budán országgyűlésileg együtt volt rendek nevében tehát Gara László fölkérte a királynét, lépne házasságra Ulászlóval, a lengyelek ifju királyával, kit a magyarok is fejdelmökül ohajtanak. Sokak unszolására Erzsébet Visegrádon, hova Budáról ment, a rendek akarátába beleegyezett s Ulászló meghívására követség küldetett. Mig ez megbízatásában eljárt, Erzsé-

bet szülésideje közeledett s ő Pozsonyba indul, hogy a születendő gyermeket, Albert végrendelete szerint, ott neveltesse; de Komáromnál megállapodik s itt Cillei Ulrikkal a korona elsikkasztását elhatározza. Ez elsikkasztás végrehajtásának módjáról egymástól eltérőleg irnak történetíróink. Némelyek, péld. *Engel*, azt tartják, hogy midőn Erzsébet szülötte 1440-ben május 15-én Székesfehérvárott megkoronáztatott, koronázás után az özvegy királynő a korona helyett egy udvarhölgynek a szokott selyem takaróban egy göröngyöt adott át s azt pecsételtette be a ládába, az igazi koronát pedig magánál tartotta meg. Mások, mint *Teleki* és *Szalay*, az elorzást végre hajtott Kottanner Ilona, ki Erzsébet hasonnevű leányának *Teleki* szerint udvarhölgye, *Szalay* szerint dajkája volt, előadásán indulva azt, a mi valószínűbb is, írják, hogy Erzsébet Komáromból, hol, mint emlitém, utjában megállapodott, a kényes ügy végrehajtására Kottannernét küldé el, ki a visegrádi vár és azon kamara állását, hol a korona tartatott, igen jól ismerte. A csiny végrehajtását így olvassuk *Telekinél*: „Kottannerné egy a titokba avatott magyar urral oly szin alatt, hogy a királyné udvarának, mint látszik készakarva, hátrahagyott osztályát, több udvari hölgyet és nőcselédet, a királyné után vigye, visszament Visegrádra. Itt febr. 20-kán éjjel Kottannerné a koronához vezető előszobát, melybe külön bejárás volt az udvari hölgyek tereméből is, elfoglalja; az említett magyar urat egy szolgáljával titkon bebocsátja, azon kamarának, melyben volt a szent korona, első ajtaját a királynétól kapott kulcsokkal kinyitja, és mig férfi segédjei a belső ajtón és a koronát magában foglaló ládán levő pecséteteket, záratok és lakatokat felszaggatják, feltörik, lereszelik, vagy a királynétól kapott kulcsokkal felnyitják, a koronát kivesszik, mind a ládát, mind különösen a kamara belső ajtaját, a mennyre lelete, az e végett hozott uj lakatok és a királyné pecséte segítségével megint előbbi állapotjába teszik, nem kis aggodalom és félelem közt őrt állott. Ezen nehéz munka egész éjjel tartott és hajnalban a merész nő az elrablott és azután gondosan elrejtett kincsel, egy külön szánon, a királyné udvari hölgyeinek és nőcselédeinek kíséretében megindult és még az nap későn estve Komáromba ért“. Erzsébet a koronának megérkezte után néhány óra mulva fiat szült s azt *Szécsy Dénes* esztergami érsek által Lászlónak kereszteltette s most már házasságáról Ulászlóval hallani sem akart, hanem fiat Székesfehérváron megkoronáztatta, a szokott esküt Cillei Ulrik tevén le helyette. A koronázás után hire érkezett, hogy Ulászló nemcsak bejött az országba, hanem már Budán is van; Erzsébet e miatt Győrbe vonult. Fejérvárról elindultakor a korona a bölcsőbe tétetett bepakolva, párnákkal betakartatott és így fektetett reá a kis király. Győrött sem levén biztos helyen Erzsébet, fiat Sopronba küldé, maga pedig Pozsonyba ment a koronával együtt. Ezen utjában, így beszéli szóbeli hagyomány után *Rébay*, elárultatásától tartván és talán fiat utjában meglátogatni ohajtván, az országutakat gondosan elkerülve s így jutott mellékuton a Rábaközbe, Sopronvármegyébe. Itt egy vak hir annyira megijeszté, hogy személyére nézve a mihályi várban Kapuvár mellett keresett menedéket, a még jobban féltett koronát pedig ide sem merte vinni, hanem egy avult füz odvába rejtette el, annak különösb őrzését a vár meghiitt birtokosára Lorándira bizván; később a hir hamisságáról tudósított, a koronát megint magához vette és utját folytatta.

Ezek történte közben Budán azt végezte az országgyűlés, hogy Ulászló koronáztassék meg. A honatyák az országos ékszereket Visegrádról áthoztatják s midőn a koronát a ládából, melyen máris erőszaknak látszottak je-

lei, ki akarják venni, abban nagy ijedtségökre a szent korona nem találtott. Az ijedtségét haraglángba borulás váltá fel s ha Ulászló közbe nem veti magát, Garát, a koronaórt, kire az elsikkasztás vagy legalább előmozdításának gyanúja esett, tán nyomban felkonczolták volna; de a szenvedélyek csillapultával az ügy az országgyűlés elébe hozatott; hol azonban a tűz még nagyobb erővel lobbant fel. A vár kapui, hogy Gara és hivei el ne osonhassanak, mindjárt bezárattak, a felzudult nemesség nagy zajgással kívánta a koronaórnek, mint hitesegett árulónak, halálát; elfogatását és börtönbe vettetését nem is leheté gátolni; de utóbb elégették a rendek, hogy sorsa további elhatározásaig Rozgonyi Simon, Hederváry Lőrincz és Ujlaki Miklós őrizetére bizassék, kik őt három nap mulva, midőn a nép dühe lecsendesedett, szabadon bocsátották, de a visegrádi várnagyságtól megfosztatták. A korona e szerint oda s Ulászló mégis megkoronázandó volt; mi országgyűlési végzésnél fogva Fehérváron Sz. Istvánnak ottani ereklyéjén volt koronával, melyre a szent korona hatása átszállított, meg is történt.

Erzsébet látta, hogy fiának ily körülmények közt csak fegyverrel szerzheti meg a trónt, de hadviselésre nem levén pénze; házi koronáját 1440-ki aug. 3-án Fridrik német királynak 2500 aranyért két évre elzalogosította. E korona a történetírók eddig egyező véleménye szerint a szent korona volt volna; e véleményt azonban *Birk Ernő* napjainkban megczáfolta s utána mind *Teleki* mind *Szalay* ezt írják, hogy Fridriknek koronánk a kis Lászlóval váltásgépénz nélkül adatott át. Így jutott koronánk külföldre, Fridriknek kezeibe, ki azt Bécsujvárosban őriztette s honnan csak 24 év mulva Mátyás alatt több dugába dönt alkudozások után hozatott vissza az országba.

Ulászlónak ugyanis Várnánál eleste után az árván született László némely föltételek alatt királynak elismertetett s az országba érkezéseiglen a haza kormányzása, tán emlékezéssel az ősök hét vezérére, hét kapitányra bízott, Fridrikhez pedig követség küldetett; hogy Lászlót és a koronát tőle visszakerje. A követség tagjai Széchy Dénes bibornok, Gara László machói bán, Ujlaky Miklós erdélyi vajda, Gathalóczy Mátyás veszprémi püspök, Marczaly Imre s még számos mások valának, kik 1445-ki sept. 30-kán érkeztek meg igen fényes kísérettel Bécs, *Szalay* szerint Németujhely alatt: ötszáz czifra nemes lovag, kétszáz pánczélos gyalog és 24 kocsi követték őket a király s korona elhozása végett, de Fridrik követelése miatt mind a kettő nélkül tértek vissza. Jelentvén eljárásuk eredményét az országgyűlésnek, ez, egyéb intézkedésein fölül, Hunyadyt kormányzónak választá s Fridrikhez új követséget küldött Bécsbe, mely a kis királynak és koronának visszaadását hathatósan sürgesse; de 1446-ki oct. elején tagadó választ hozott, miért a magyar országló szék Fridrik ellen háborut rendelt, melyben tartományai és Ausztria egy része feldulattak. Az 1447-ben folyt alkudozások szintén eredménytelenek maradtak. Követség követséget, alkudozás azután is majd minden évben alkudozást váltott fel, de Fridrik a korona kiadására nem volt rábirható s László, gyámoltja halála sem tette engedékenyebbé.

A megválasztott Mátyás jól tudva, minő sulyt fektet koronájára a magyar, röviddel trónra lépte után a szent koronát fejére kívánta tétetni s az által királyi székét, mely ellen annyian áskálódának, megerősíteni. Tanácskozék tehát Szilágyi Mihály, Szécsi Dénes érsek, Vitéz János, Rozgonyi István, Kanizsáy László, és Szakolyi Péterrel, kik egyhanguan abban

állapodtak meg, hogy Fridriktől a szent koronát mindenekelőtt szép szerével kérje vissza, de ha ezt ő tenni nem akarná, tüstént hadat üzenjen neki. Mátyás tehát 1458-ban ily utasítással küldötte Vitéz Jánost két más követel Fridridhez. De alattomos bujtogatók s áskálódók ekkor sem hiányoztak. Ujlaky Miklós ugyanis, Gara László, Bánfy Pál, Palóczy László, Zsigmond szentgyörgyi gróf, Baumkircher és Hildeborn titkon levelet küldének a császárnak és meginték őt, ne engedne Mátyás kivánságának, mivel ők egész pártjokkal az országot, ugysis nekie szánták. Mi volt természetesebb annál, hogy az annyiszor sürgetett koronakiadást annyiszor megtagadott császárt ily előzmények után hiúsága is az eddigi ösvényen akaratos megmaradásra ösztönzé s Magyarországnak fényes tulajdonaiban akkor még föl nem ismert ifju királyát csipős szavakkal is bántalmazá? Mátyás más kedvetlenségekkel volt elfoglalva, hogysem mindjárt haddal támadhatta volna meg a gögös sértegetőt. Messze vezetne tárgyamtól, ha a több ízben folyamatba tett, de mindig meghiusult alkudozásokot vagy Mátyásnak Fridrikkel folytatott hadakozását, melynek egyik okát mindig a korona tévé, részletezném; azok elvégre 1462-ben a koronának elvalahára visszanyerése örvendetes reményével kecsgették a nemzetet. Közelnek mutatkozott már ez idő, hogy a legfőbb hatalomnak annyi év óta nélkülözött jelvénye visszahozatván, meg fognak örvendeztetni a busongó szívek. Mert az említett évben a pesti országgyűlésen mindenekelőtt a Fridrikkel megállapított békepontok hirdettettek ki. Nagyön sulyosoknak találták azokat a karok és rendek, de hogy szeretett királyukat a szent koronával felavathassák, a pontokat érdemökre nézve némely apróbb, további alkudozásokra utasított módosításokkal elfogadták, helybenhagyták. De nagyobb volt a baj a korona kiváltására megkivántató tetemes öszveg beszerzésére nézve. A jó akarat azonban, a kendőzetlen hazaszeretet ezen is könnyített. A világi és egyházi nagyok jó példával menvén elő, mindegyik, követei által még maga Thomasevics István bosnyák király is, tehetségéhez képest önkéntes ajánlatokat tön. Az egész nemesség sem maradt hátra, hanem minden nemes személytől egy arany forintot ígért. A királyi városok nem levén az országgyűlésen jelen, maga a király vetett ki rájuk adót tehetségökhöz képest, például, Bártfára 2000, Kassára 5000 arany forintot. Külön felszólítására a raguzaiak sem tagadták meg ajánlatukat. Az erdélyiek is egész készséggel feleltek meg a felszólításnak és minden házhely után egy arany forintot ígértek. Ily előzmények után a békének Fridrikkel végső megkötése és a korona átvétele végett 1463-ban a tolnai országgyűlés biztosokul Várday István kalocsai érseket, Vitéz János nagyváradi püspököt, Ujlaky Miklós erdélyi vajdát és horvát bánt, Palóczy László országbirót, Zápolya Imre főtárnokot és az ország felső részeinek kapitányát, Lambergert és Thuróczy Benedeket küldé ki. E biztosok, mihelyt a szükséges pénzt összeszedhették, megindultak és mind biztonságuk, mind nagyobb fényök tekintetéből 3000 fényes készületű ifju lovagot, kiknek arany s ezüst kardjai és lószerszámai voltak, melyek a napsugárookban lángot látszottak magok körül szórni, vittek magokkal. E fényes kíséret szeget ütött a gyanura mindig kész Fridrik fejébe, ki a nagy kíséretben félelemre okot látva, csak a váradi püspököt bocsátá németujhelyi várába 200 lovaggal, a többi kénytelen volt Sopronba visszatérni, honnan a császárral új alkudozások indulának meg, melyek majd négy hétig tartottak s a föltételeket jul. 19-kén erősítette meg a Sopronban tartózkodó küldöttség különös iromány által; ugyanaz nap pedig maga a császár is aláírta azokat. A békepontokat, mint fölvetett tárgyamhoz

nem tartozókat, mellőzöm. Az okmányok kicserélése után a korona kiváltásához, s így az egyesség végrehajtásához kellett volna fogni. De a felek közt a legnagyobb bizodalmatlanság uralkodott. Közhire volt, hogy a császár egy más, a valóságoshoz mindenekben hasonló koronát készíttetett; ezt Fridrik maga sem tagadta, azt adván okul, hogy ez által kívánta a kincs ellopását akadályozni. Vitéz maga a koronát nem ismervén, félt, hogy a ravasz fejedelem által megcsalatik és azért azt sürgette, hogy az öreg Palóczy László, kinek gyakran volt alkalmá bátyjánál, György esztergami érseknél, a koronát látni, jöjön át Sopronba az átadandó korona megtekintése s valóságának megvizsgálása végett. Ez a valóságos koronát a hátulsó részen levő szép zafir alig észrevehető repedésén fölismervén, Fridrik, kinek a váltáspénz iránt újabb kétségei támadtak, Baumkirchert és Grofnitzert küldötte Sopronba a többi magyar követek felhívására oly titkos utasítással, hogy egyszerűen szerezzenek magoknak biztos tudomást a neki ígért öszveg valóságos megléte iránt. A magyar követség Sopronban maradt tagjainak közelgetésével új akadály adta magát elő abban, hogy a császár a pénz fölvétele előtt a koronát Neustadtból kiereszteni, a magyar követség pedig a pénzt a korona kiadása előtt a császárhoz küldeni nem akarák. Végre is abban egyezének meg a felek, hogy a város kapujában jöjjenek össze és egyszerre adassék át a korona a magyaroknak s a pénz a császáriaknak. E szerint a magyar követség a pénzt, melyről az egyező levelekben semmi említés sincs, melyet azonban minden csalódás nélkül 60000 arany forintban állapíthatunk meg, letevén, a koronát július 24-kén hat óra tájban átvette és mindjárt más nap jul. 25-kén ezen örvendetes történetet az egész országban kihirdettette.

A korona valóságos átvétele után még az nap Rüdesheim Rudolf, a pápa biztosa, megerősítő levelet adott ki a békepontok iránt, melyben megjegyzi, hogy azoknak következtében a korona valósággal az ő és a torcelloi püspök kezein által ment Mátyás követeinek kezeibe. Jul. 26-án Mátyás is megerősítette a föltételeket, melyek a korona valóságos átvételével némely részben végre is hajtottak. Mindezen egyezéseket még azon évben megerősítette a pápa is. A korona pedig mindjárt átvétele után nagy kísérettel és ünnepélylyel Sopronba hozatott, hol három nap volt a kegyeletes tisztelet tárgyául kitéve. Sok nép tódult össze az országos kincs megtekintésére, mivel az majd 24 év óta volt az országban kívül. Sopronból Budára vitetvén, „ezerenként, ugymond *Decsy*, mentenek eleibe, térdet fejet hajtottak a koronát vivő szekér előtt és szüntelen hányták magokra a keresztet. A vakok, bénák, sánták, nyavalyások kivitették magokat az utaknak széleire oly hiedelemben levén, hogy ezen angyali koronának csak árnyéka is épekké s egészségesekké fogná őket tenni. A szárnyon repülő hír Budára is eljutván, fegyverbe öltöztette a férfi lakosokat, elkészítette a levegőöveget csattogató hadi szerszámokat és az örömmel megtért követeknek eleibe mennydörgő szózatokat fuvatott. A papok szentséges ruhákba felöltözve és lobogó zászlókkal mentenek régen óhajtott drága kincseknek elfogadására. Azután a felső várba érkezett és letéttetett e szent zálog“. Mátyás a korona megérkeztekor nem volt Budán jelen, Boszniában a törökök ellen hadakozván, de annak szerencsés megérkeztről követek által tudósított s vele a következett 1464. elején megkoronáztatott.

E dicső királyunk halála után a korona, fia Corvin János kezeiben volt. 1490-ki jun. 17-kén 33 egyházi s világi uralral kötött szerződése szerint annak nyomban kiadására volt volna köteles, ha királynak nem ő választá-

tik. De az ingadozó lelkületü ifju megbánta a szerződés említett pontját s látván, hogy megbuktatják őt a pártoskodók, a koronát előre küldé s fegyvereseivel a Drávaéhoz indult, de Báthory István és Kinizsi Pál jul. 4-kén az országnagyok meghagyásából utána siettek s Tolnában a Csonthegy mellett csatát vesztt. A koronával azután Pécsre menekült, II. Ulászló pedig királynak választatott. De hogy megkoronáztathassék, Corvin felekezetével alkudozások nyittattak meg, melyek pontjainak mindkét részről megállapítása s elfogadása után János személyesen Visegrádra hozta a koronát, rajta diadalmaskodott versenytársa számára.

A mohácsi vész után szent koronákra is gyásznapok derültek. Öre Perényi Péter vala. Lajos halála után Zápolya János is koronára vágyott. Ő Tokajban, I. Ferdinand pedig Pozsonyban királynak választatván mind a két fél azon buzgólkodott, hogy kezébe kerithesse a koronát s általa megnyerje a közvéleményt. Perényi, nála levén mohácsi vészkor a korona, ezt Zápolya hiveinek adta át, ki azután 1526-ban Székesfejérváron vele meg is koronáztatott, Perényit erdélyi vajdasággal jutalmazván meg, a korona is nála hagyatván. De a nádor Bátor István, Ferdinand hive és Zápolya versenytársa, Perényit fényes ígéretekkel Ferdinandnak megnyerte s így történhetett meg, hogy Ferdinand is ugyancsak Székesfejérváron 1527-ben szintén a szent koronával megkoronáztatott. A korona ismét Perényi gondviselésére bízott világos jelül, mi nagy vélemény uralkodott akkor a korona szentségéről s minő tekintélyes volt a koronaór hivatala. A koronát Perényi a helyett hogy Visegrádra vitte volna, magánál tartotta meg, s mivel időközben Szoliman újra beütött az országba, előbb siklósi várából családotul Kaposvárra menekülván, biztosítása végett a koronát is magával vitte. Utközben Kajdacon halt. Itt őt, mint Zápolyától elpártoltat, ennek egyik hú párthive, Szerecsen János, foglyul ejté s utóbb Bánfi Jánosnak, Zápolya egyik legbuzgóbb párthivének átadta, ki őt a koronával együtt Szoliman kezeibe szolgáltatatta, ez pedig a koronát megtartotta s végre védenének, Zápolyának, mintegy uj ajándék- és jutalmul, midőn már két állomásra volt Pesttől, Athinay Deák Simon által, kit tudománya miatt különösen kedvelt, kézbesítette.

Zápolya halála után özvegye, Izabella, hosszas alkudozások után 1551-ben jul. 19-kén Erdélyt és a szent koronát s a koronázáshoz tartozó egyéb ereklyéket, melyek azután Tokajba Seredyhez s innen Bécsbe küldettek, I. Ferdinand képviselőinek Kolosváron átadta. Az ország e kincse, hogy birtoklását senki ne tehesse Ferdinandnak kétesse, kiköltözött e szerint a hazából s később még Bécsnél is távolabb, Prágába vitetett, honnan utóbb csak rövid időre, Miksa és Rudolf megkoronáztatásakor, látogatta meg az ősi hazát. Visszahozatalát számtalanszor, de mindig foganatlanul követelte országgyűlésein a nemzet, míg végre II. Mátyás, hogy az által is népszerűbbé tegye magát, de meg a rendek is a koronázás előtt ugy kívánták, 1608-ban Pozsonyba, mint őrizetének ezentul állandó helyére, visszahozatta s vele, mert bujdosásából visszakerült, szokottnál nagyobb lelkesedéssel megkoronáztatott, őreiül Révay Pétert és Pálffy Istvánt nevezvén ki, kiknek azt herceg Lichtenstein Károly, Illésházy István nádor és Meggau Lénárd Stilfrid főkamárás kézbesítették.

Prágában a nemzethez méltó, fényes, ünnepélyes volt átadása. A hadseregével Prága előtt állott Mátyás, Rudolf lemondása után, a magyar táborból 300 bárót, nemest, köztök több hadvezért, mindnyájan a katonaság és nemzet virágát, többek közt Thurzó György fővezért, Zrinyi Miklóst, a

halhatatlan Zrinyi Miklós unokáját, Pálffy Istvánt, Pálffy Miklós fiát, Bosnyák Tamást, idős Révay Ferenczet, Aponyi Pált, Ostrosics Istvánt s másokat választott, kik fegyverek, ezüst és aranytól csillogva, hiúz kaczagányokkal földiszítve a koronát a táborba valának viendők. Jun. 17-én Rudolf elhivatván Dietrichstein bibornokot, a koronát s más királyi ékszereket neki átadá, egyszersmind megparancsolá, hogy azokat a főherceg táborába vigye, ki azokat hat fejér lóval befogott hintóban, arany szőnyeggel beborítva, Wallenstein Ádám főlovászmester és Himelreich Tiburcz kíséretében, ő maga előtte kocsizván s Prága valamennyi városnegyedét bejárván, Mátyás táborába szállította. Kísérték még a főhivatalnokok, sok tanácsos 200 nemes lovaggal, mindnyája Mátyásnál tisztelkedvén. A nagyszerű látvány emlékének megörökítésére Mátyás is Prága sik mezéjén 16000 lovas és gyalogból állott egész hadseregét csatarendbe ágyuival együtt kiállította. A drága arab szőnyegekkel földiszített hadi sátorban Dietrichstein a ládát átadva, a szent koronát s egyéb jelvényeket egy magas asztalra ékes beszéd mellett kirakta; szavaira Mátyás válaszolt, őt pedig a magyarok nevében Lépes Bálint üdvözölte. Trombiták és dobokkal jel adatván azután, hogy ott a szent korona, örömvihar szállta meg a hadsereget s valamennyi ágyu és puska légreszkettőleg háromszor süttetett el. Mire Mátyás számos hadvezér és cseh országnagynak a zöld réten lakomát adott, melynél Dietrichsteinnal maga elnökölt, hol a császár, Magyar és Csehország, s Ausztria jóléteért poharak üritettek s mindenki késő éjjig vigadozott. Az ünnepély végeztével a magyar hadvezérek arra kérték Mátyást, hogy vitesse a koronát általok a hazába, vagy ha ez neki nem tetszenék, ígérje meg, hogy azt a nemzet megnyugtatása végett mielőbb az országba viteti s magát vele megkoronáztatja. Mire azt felelé Mátyás, biznák a koronát az ő gondviselésére, ő azt annak idejében megkoronáztatása végett el fogja magával vinni, mit azután teljesített is. Képzeltetjük, minő örömmel fogadtott, 70 évi távollét után, Pozsonyban a korona.

II. Ferdinand és Bethlen Gábor erdélyi fejdelem közt kiütvén a háboru, ez amarra nézve oly kedvezőtlenül folyt, hogy Bethlen elfoglalván Pozsonyt, a koronát is őreivel együtt hatalmába kerítette, később pedig Zólyomba küldötte. Besztercebányán királynak választatott ugyan s e méltóságot el is fogadta, de magát meg nem koronáztatá, hanem rosra fordulván ügyei, a koronát Kassára, innen Ecsedre szállíttatta. Megkötöttvén Nikolsburgban a béke, Bethlen a koronát Ferdinand biztosainak 1622-ki mart. 20-kán Kassán átadatta, mely a békekötés egyik rendeletéhez képest az országgyűlés megnyílásáig Trencsénben őriztetett, hova számos országnagy, ezer lovas, és ezer gyalog kísérte. Trencsénből Sopronba Eleonóra császárnő megkoronáztatására (1622. jul. 26.) vitetett. Közeledvén a város-hoz, az egész nép, katonaság, országgyűlés elébe tódult, a falakról ágyuk dörögtek, trombiták és dobok harsogtak. Koronázás után ismét régi helyére Pozsonyba szállíttatott.

III. Ferdinand alatt a Rákóczyféle mozgalmak alkalmával, de csak rövid időre, 1645-ben Győrbe, utóbb ugyanazon okból Bécsbe költöztetett. De itt sem volt állandó maradása, mert Kara Mustafa 300,000 törökkel Bécsnek tartván, szent koronánk Linczbe s Passauba vitetett. Vissza a hires 1687-ki országgyűléskor hozatott, a midőn I. József megkoronáztatott, egyszersmind törvény hozatott, hogy a korona ezentul mindig Pozsonyban, a vár nyugoti szöglettoronyában magyarok által őriztessék, mi 1784-ig ugy is történt.

Az említett évet nevezetessé tette II. József szent koronánk történelmében. Ő nem tartván magát, hogy ujitásait sikerrel behozhassa, megkoronáztatásra kötelesnek, a koronát, a nemzet meglepetésére, Bécsbe rendelte fölvetetni. Sikertelen volt a helytartótanácsnak s kir. kamarának őt föltételétől elvonni törekvő buzgó kérelme. A nemzet szent záloga őreinek könnyei közt Bécsbe fölkiértetett s a kir. kincstárba tétetett. A különben jó akaratú s böles, de reformjait katonai szigor- és gyorsasággal végrehajtani ohajtó fejedelemnek nem a századok óta megszokott uton hozott rendeletei, fokról fokra növelték nemzetünkben a sajtó elkeseredést, mit a mély belátású uralkodó úgy kívánt két nappal halála előtt lecsillapítani, hogy az ősi alkotmány visszaállításával a koronát 1790-ben Budára Keglevics József és Nádasdy Mihály kíséretében visszaküldötte. Azon fejedelmi leirat melylyel József császár ezt a magyar és erdélyországi megyékkel tudatja, — az eredeti latin szövegben így hangzik :

„Reverendi, Honorabiles etc. Quum Generalia Regni Comitata, quorum celebrationem Vobis Regii Verbi Nostri sponsione interposita, nuper, Die quippe 18. Decembris Anni nunc elapsi 1789. polliciti eramus, a Legali Nostri Coronatione, inauguralisque Diplomatis ad mentem art. 2. 1723. Expeditione, auspicari, atque ideo dictis Regni Comitibus ipsi in persona praeesse velimus, inde factum est, quod eorundem celebrationem ad pacata tempora remittendam duxerimus; quippe Nobiscum reputantes, Nos Curis Belli solutos, recuperatisque, quae nunc vi Morbi labefactatae sunt, viribus, Nos totos curandis Comitiorum Regni negotiis consecrare posse. Ne tamen Vos exspectatione incerti adhuc agendorum Regni Comitiorum temporis diutius sollicitos teneamus; constitutum Nobis est, haecce Comitata non ultra Annum insequentem 1791. differre. Atque ideo Vos hisce Verbo Nostro Regio certos reddimus, venturo Anno Generalia Regni Comitata per Nos certo indicenda, eaque ratione per Leges praescripta celebranda esse.

Non tamen his adhuc teneritudinem paterni Nostri in Gentem Hungarum animi Limitibus constringere volentes; Ut hoc etiam, quod adhuc ad celebrationem Regni Comitiorum intercedit, exiguo temporis intervallo, Votis Vestris penitus satisfiat, ultro proprio Cordis Nostri motu Clementer decrevimus, publicam Regni, Reique Justitiae Administrationem, cum 1-ma venturi Mensis Maji ad eum plane Statum reponere, in quo ea fuerat, dum Anno 1780. post Decessum Serenissimae Dominae Imperatricis Viduae et Reginae Apostolicae, Matris Nostrae desideratissimae, Regni Gubernacula capessiveramus; quippe qui cum instituta quaequam publicae Administrationis inde ab exordio Regiminis Nostri, studio provohendae communis felicitatis, eaque spe immutanda duxerimus, quod ea Vobis usu edoctis placitura essent, nunc de eo sertiores redditi, Vos priscam Administrationis formam malle, atque in ea sola Vestram et quaerere, et invenire felicitatem; nihil moramur hac etiam in parte Vestris deferre desideriiis, nempe cum unice, prosperitatem Regimini Nostro conceditarum Nationum ardentem cupiamus, illa ad hanc obtinendam via Nobis gratissima est, quam certius eo ducere communi Nationis consensione intelligimus.

Quare cunctis Regni Comitibus in suam pristinam, et Legalem auctoritatem, tam quoad negotia in Generali vel Particulari Congregatione pertractanda, quam et legaliter legendum Magistratum restituti; reddita Liberis Regiisque Civitatibus, item Districtibus separatas Portas habentibus prisca sua ac Legali Activitate, reliquas etiam Ordinationes inde a Regimine Nostro elargitas, quae sensu communi Legibus adversari videbun-

tur, hisce pro sublatis, et extra vigorem positis, declaramus; Volentes nihilominus, ne interea, donec de earum Individuali Sublatione ulteriores, de quarum adornatione jam Mandata dedimus, ad Vos Dispositiones pertigerint, ad vitandam publicae Administrationis Conturbationem, quidpiam sponte immutetur, prout etiam Vos, donec Supremus Comes, quem de recipiendis proximius Muneris sui functionibus una certiozem reddi iubemus, Legalem suam Auctoritatem exercere potuerit, a moderni Vestri Fungentis Supremi Comitum in viationibus tantisper praestolari debeatis.

Caeterum decrevimus, ne vigori Decreti Nostri Tolerantialis nuncupati, item quod Parochiarum Regulationem concernit, denique relate ad Subditos, eorumque nonmodo tractandi rationem, sed et nexum cum Dominis eorum Terrestribus quidpiam decerpatur; quum alioquin haec et cum Legibus rite componi possint, ac Naturali aequitati innitantur; Parochiarum Regulationem autem Nostrum, qua Summi Ecclesiarum Patroni munus a Nobis deposcat; Nobisque caeteroquin persuasum haberemus, Vos ipsos pro aequanimitate vestra hisce Nostris Ordinationibus penitus acquievisse.

Denique ne ad Summam Votorum Vestrorum quidpiam desiderari patiamur, Sacram Regni Coronam, ac Caetera Clenodia ad tempus in Caesarem Nostrum Gazophylacium deposita; primo quoque tempore Budam in Arcem Nostram Regiam transferenda, ibique iuxta Legis Dispositionem custodienda decrevimus, dedimusque in Mandatis, ut opportunus pro iis rite conservandis illico apparetur Locus.

Ex his per Nos taliter in sequelam Legum decretis, nova Paterni Nostri, quo Gentem Hungarum complectimur affectus accipietis Monumenta; accipietis autem una irrefragabile, atque in perpetua valiturum tempora Documentum, quod Nos Legum ferendarum potestatem, quia illa vigore Fundamentalium Regni Constitutionum inter Principem atque Regni omnium Ordinum Status aequa ratione divisa foret, hoc Statuum Jus illibatum servabimus; atque prout Ipsi illud a Divis Majoribus Nostris accipimus, ita etiam, ad Successores Nostros inviolatum transmittemus; Sperantes aequae Vos etiam opem Vestram imploranti Patriae et Frugibus pro Militis in illius Securitatem excubantis alimento, et Tyronum Statutione, ea, quam convenientissimam existimaveritis ratione, pro currentis Anni Campi Ductu auxiliaturos esse. Datum in Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, Die 28-va. Mensis Januarii 1790. **Josephus** m. p. Comes Carolus Pálffy m. p. Alexander Pásztori m. p.“

A haza földe aligha volt századok óta oly általános öröm tanuja, mint a minót a korona visszahozatalának híre mindenkiben keltett egyiránt. Nemes és nem-nemes, ur és szolga, öreg és ifju, férfi és nő, mindenki, a ki csak fejét s lábait birta, eleibe ment, tiszta érzelemmel szemlélte, fogadta, kísérté egyik helységből a másikba. De őrizete végett semmi rendelés sem volt téve. Őrei nem valának, a katonaság pedig részint Moldvában és Havasalföldön, részint Csehország- és Morvában tanyázott. Ily körülmények közt maga a nemzet tartotta szent tisztének őrizni a szent ereklyét. E célra a megyék egymástól különböző, pazar fényű egyenruhákban állítottak banderiumokat, melyek egymást felváltva híven s buzgóan őrködtek a szent korona fölött. E banderiumok tagjai tán egytől egyig bemohosult sirjaikban porlanak már, de megnevezem őket, mint az örvendő s a koronáért mindenre kész nemzetegyetem lelkeségének ez alkalommal híu tolmácsait s megújítom emlékeiket a haza hálás emlékezetében, megemlítve, a hol megtudhattam, az időt, midőn Budán szolgálatot tőnek.

E szolgálat szerencsésjében első részesült **Pestmegye** banderiuma. *Vezére* volt : Orczi b. Orczy László, cs. k. tan., kamarás, a m. kamara al-elnöke, abauji főispán. *Kapitányok* : Klobusiczki gr. Klobusiczky József htartósági tanácsos, pribéri Jankovics János, kir. táblai ülnök. *Segédek* : németujvári gr. Batthyányi Antal, htart. tanácsos, b. Podmaniczky József, htart. tanácsos. *Főhadnagyok* : Keresztszegi gr. Csáky Ferencz, galantai gr. Fekete Ferencz, buzini gr. Keglevics György, galantai hg. Eszterházi Miklós, b. Rudnyánszky Pál, Laczkovics György. *Őrítézek alhadnagyi ranggal* *) : Almásy János, gr. Amade Antal, Andrássy István, Aszalay László, Asztrich György, Balásy Ágoston, gr. Barkóczy János, Beleznay Sámuel, Bogyay János, Bogyai József, Burjan Károly, Czindery József, Csörgő Pál, Darvas László, Farkas Antal, gr. Festetics Antal htart. titoknok, gróf Festetics Lajos, Fodor József htart. titoknok, Glosius Daniel, Gombay Péter, Gosztonyi Mihály, gr. Hadik János htart. tan., Halász Ferencz, gróf Haller Antal, Janics József, Jeszenszky Mihály, Irsay Pál, Kandó József, Kaprinay Ferencz, Karácsony Lázár, Kászonyi József, Kelcz Ádám htart. titoknok, Korasóczy László alszbiró, Kubinyi Károly, Kvassay János, báró Laffert Ignác, Madarasy Ferencz, Magyar György, Majláth József htart. tan., Majthényi Károly, Majthényi Pál, Markovics András, Meczner Károly htart. titoknok, Muslay István, Muslay Péter, Nemes Zsigmond, Nagy József, Onody Zsigmond főjegyző, gr. Pálffy Ferencz htart. titoknok, legifj. gr. Ráday Gedeon, Rakovszky Ferencz, Sággy Ignác, Sárközy János, Somogyi Antal, Szabó Dániel, Szabó János tbiró, Szentiványi Bonaventura hétszem. tábl. titoknok, Szentiványi József k. kam. ügyvéd, Szentkirályi László, Szucsánszky Gábor, Sötéth Antal, Tomcsányi János, Tomcsányi Miklós, Ujfalusy Ferencz alszbiró, Végh István htart. tan., Vég Péter, Vida László, Vörös István, Wolnhoffer József.

E banderium ment 1790-ki febr. 21-én a haza kebelébe visszatért koronának eleibe s kísérte Budára, hol azt tagjai közül Bogyay József, Janics József, Kubinyi Károly, Madarasy Ferencz, Szucsánszky Gábor, Tomcsányi János vették le a székérről s vitték be az őrizetére rendelt palotába, hol előbb 3, utóbb 8 napig volt emeltebb helyen kitéve. E banderium őrizte mart. 21-keig; felváltotta Nógrád. Másodizben is szolgált s a koronát Leopold megkoronázására Pozsonyba kísérte.

Pozsony. *Vezér* : Várkonyi gr. Amade Ferencz cs. kir. kamarás. *Segéd* : Balásfalvi Orosz László tbiró. *Kapitány* : Benefalvi Bacsák Vendel nyug. főhadnagy. *Főhadnagy* : Szmertnik János. *Zászlótartó* : Udvarnok Antal adószedő. *Őrítézek* : gr. Amade Thaddé, Bacsák Lőrincz, Bittó Ignác, Bittó Imre, Bittó Joakim, Buzinkay Ferencz, Cseffalvay József, Csiba János eskütt, Ernyey János, Gaal József, Gubicza József, Gudics János, Krasznics Vendel, Molnár Ferencz vajkaszéki főszbiró, Palásty Antal alszbiró, Petók János, Petőcz Gáspár, Sánta István, Somogyi Albert, Szmertnik Imre, Takácsi József, Takács Miklós, Tapolcsány Gáspár, Udvarnoki Ignác. — Szolgált máj. 11—20-ig; felváltotta Zemplén, Abauj és Borsod.

Nyitra. *Vezér* : Várkonyi gr. Amade Antal. *Kapitányok* : Tavarnoki gr. Traun Ferencz, kesselőkői Majthényi János tbiró. *Főhadnagyok* : Karancsberényi gr. Berényi Zsigmond, disznói Horváth János. *Segédek* : Karancsberényi gr. Berényi Ferencz, karancsberényi gr. Berényi Gábor, Nagy

*) Valamennyi megye őrítézei alhadnagyi ranggal voltak.

Antal. Zászlóartók : Blaskovics Zsigmond, Huszár Ádám. **Beszállások** : Bertkovics László, Zsarnóczay György. **Órvitézek** : Báróczy Pál, Bélik János, Benkovics József, Besznak János, Deseő Gyula, Divéky Ignác, Farkas István, Frankner Ignác, Pál István, Géczy Péter, Gilányi Albert, Horváthy Károly, Kubovics László, Köröskényi János, Lauró Gáspár, Nezbud Pál, Radványi Sándor, Rudnay György, Sándor Miklós, Simoncsics Sándor, Szászi Károly, Szélesy János, Szendrey József, Szentiványi Mihály, Szille János, Szilvacek Károly, Tebery Gáspár, Tomba Ignác, Valentiny József, Vranovics Pál, Zsarnóczay Mihály. — Szolgált máj. 11—21-ig. Leopoldnak Pozsonyba ünnepélyes bevonulásakor e banderium lovagolt előtte.

Komárom. Vezér : Galanthai gr. Eszterházy Károly. **Kapitányok** : Tajnai Tajnay János tb., kúrthi Ghyczy Ferencz főszbiró. **Segéd** : Nyáregyházi Nyáry Ignác aljegyző. **Zászlóartó** : Litszkóczy Ordódy Antal. **Órvitézek** : Arady János, Bankó Ferencz, Csepy Zsigmond, Fekete László, Galambos Mihály, Gálos Sándor, Illés János, Karácsony István, Karácsony Pál, Kulicza István, Kürty József, Kürty Pál, Laky Gábor, Laky Sándor, Majthényi János, Miskovics Lajos, Misics Ferencz, Nagy Imre, Ordódy István, Pócz Ferencz, Somogyi József, Szabó Zsigmond, Szokolay István, Tajnay Antal. **Biztos** : Arady László. **Trombitás** : Vizer Ferencz.

Bars. Vezér : Aranyosmaróthi ifj. Migázy Kristóf. **Kapitányok** : Füzesmegyeri és görgyi Bencsik Ferencz, litassi Litassy Thaddé. **Főhadn.** : Jekefalusi Jekefalusy Lajos. **Alhadnagy** : Párlay István. **Zászlóartó** : Tóth Mihály. **Tábori pap** : Kazy János. **Órvitézek** : Arady István, Balogh Gáspár, Balogh Mihály, Dezsericzky János, Dombay József, Hyross János, Jeszenszky János, Kapu László, Kazy László, Kosik József, Kosztolányi László, Lipovnitzy Imre, Markus József, Mészáros Mihály, Mészáros Miklós, Rudnyánszky Elek, Schulcz Antal, Simonyi Dienes, Simonyi Jónás, Tóth János. — Szepest és Veszprémet felváltva szolgált aug. 10—20-ig; felváltotta Gömör.

Hont. Vezér : Pazalai b. Hellenbach György. **Kapitányok** : Székelyi Majláth Ferencz tb., korompai Brunsvik Pál tb. **Főhadnagyk** : Blaskovics Ferencz tb., nagyessenyei Jeszenszky István főszbiró. **Zászlóartó** : Tésai Foglár János tb. **Segédek** : Hodossy Sándor tb., kisaludi Liptai Sándor főszbiró. **Órvitézek** : Akács János tb., Akács Ferencz, Blaskovics József, Dacsó Pál, tb., Dacsó Sándor, Fábry János, Halacsy László aljegyző, Hodossy László alszbiró, Keviczky Sándor, Koczian László, Kosztolányi László, Liska Daniel m. ügyvéd, Martonfy István főjegyző, Nedeczky Lajos, Palásty István, Paczolay Gergely, Petróczy János, Podhorszky János főszbiró, Sánta Károly alszbiró, Simonyi Ferencz tb., Simonyi János, Thaly Sámuel. — Szolgált jun. 10-től, 5 napig.

Nógrád. Vezér : Ghymesi gr. Forgács Antal. **Kapitányok** : Fái Fáy Dániel tb., bgyarmathi b. Balassa Sándor. **Főhadnagyk** : Nagyréti Darvas József tb., slavenczei Sándor Károly alszbiró, kántorjányosi Kántor Gábor alszbiró. **Segédek** : Szentiványi Szentiványi János tb., felsővattai Vattay Miklós, jeszeniczei Jankovics János alszbiró. **Zászlóartók** : Csemniczei Csemniczky Boldizsár tb., Berczely Mihály. **Tábori pap** : Marsóczky István losonczy plébános. **Órvitézek** : Balassovicz Ferencz, Balczér Antal, Baros Imre, Baros László, Batta Ferencz, Battik György, Battik László, Battik Pál, Bene András, Berczely Mihály, Darvas János, Dubraviczky Péter, Fáy Mózes, Fáy Rudolf, Hamar Mihály, Hán Imre, Hegyesy József alszbiró,

Hegyesy László, Horváth Gábor, Horváth Gedeon, Horváthy János, Kamocsay András, Krúdy János, Kubinyi Dienes, Lisznyay Károly, Macza József, Nagy Sándor, Novota József, Párniczky András, Radványi Antal, Repiczky Sámuel, Lévy Lajos, Sebestyén László, Sréter Ádám, Sréter Dienes, Sréter György, Szabó József aljegyző, Tornyos József, Tornyos Mihály, Török Imre, Ujlaky Miklós, Záborszky Antal, Jakabfalvy Miklós, Várkonyi Antal, Vattay Antal, Vattay György, Vattay Pál, Veres László. — Szolgált két ízben, aprilban 12, octoberben 5 napig. Ez adta át másod-ízben szolgáltakor a koronát Pestmegyének, hogy azt Pozsonyba kísérje.

Bács. Vezér : Rudics Máté. *Kapitányok :* Latinovics József, Vojnics Salamon. *Zászlótartó :* Antunovics Antal. *Segéd :* Tomcsányi András. *Tábori pap :* Rozs István. *Őrvitézek :* B. Beryakovics Antal, Gombos Ferencz, Gombos Ignác, Hadsimarkovics Sebestyén, Horváth Mihály, Kereskényi Mihály, Kereskényi Miklós, Késmárki Mátyás, Latinovics Antal, Latinovics János, Piukovics Benedek, Piukovics Thaddé, Pilaszonovics János, Rudics János, Szalóky Antal, Vojnics János, ismét Vojnics János, Vojnics József, Vojnics Lőrincz, Vojnics Mátyás, Zákó Demeter. — Felváltotta

Sopron. Vezér : Galanthai ifj. hg. Eszterházy Miklós. *Kapitányok :* Tolnai gr. Festetics Ignác, szentgyörgyi ifj. Horváth Zsigmond. *Főhadnagyok :* Sárvári felsővidéki gr. Széchenyi Lajos, hédervári és viczai gr. Viczay Mihály, jobbaházi Döry Károly, Guary Miklós. *Segéd :* Hegedüs József tb. *Alhadnagyok :* Nemeskéri Kis Sándor, jobbaházi Döry Ádám. *Zászlótartó :* Petőházi Zeke Miklós tb. *Számtartó :* Szentgyörgyi Horváth János. *Káplán :* Nagy Imre kananok. *Őrmesterek :* Tóth Antal, Mátyus Pál, Dallos György, Dóczy Zsigmond. *Orvos :* Ribner Antal. *Őrvitézek :* Babos József, Badisz Imre, Bolla Zsigmond, Csider József, Dallos József, Darás Sándor, Datorius László, Donghó József, Eölbey Lajos, Kajdacsy Gábor, Mesterházy Boldizsár, Nagy László, Németh László, Noszlopy János, Pottyondy Ignác, Rimanóczy István, Toronyi János, Tóth Ferencz, Töltösy József, Tőrek József, Tőrek István, Véssey Mihály. — Szolgált julius 9-től 8 napig, felváltotta Sáros. E banderium egyenruhája ugy megtetszett IV. Ferdinánd nápolyi királynak, hogy szín és szabásban hozzá hasonlót varratott magának Bécsben.

Győr és Moson. Vezér : Galanthay gr. Eszterházy János. *Kapitány :* Hunkár Mihály. *Segéd :* Saary Sámuel. *Zászlótartó :* Börcsy Imre. *Őrvitézek :* Andrásy Mihály, Fejérpataky László, György Péter, Hamar Lajos, Hangyásy László, Lapossa István, Matkovics István, Máro Ignác, Naszvady József, Patonay Sámuel, Skultéty Károly, Szalay Péter, Tóth Lajos, Trummer János, Török János, Török Ignác, Zsitkovszky Sámuel, Vörös János.

Vas. Vezér : Monyorókeréki gr. Erdődy Lajos. *Alezredesek :* Szapári gr. Szapary Péter es. k. kamarás, Málk Ferencz. *Főőrmesterek :* Monyorókeréki gr. Erdődy Ferencz, Rummy József. *Kapitányok :* Lomniczai Skerlecz József, Farkas László. *Főhadnagyok :* Bezerédy Imre, Vajda Imre. *Zászlótartó :* Laky Dávid. *Segédek :* Zarka Károly, Káldy Antal. *Beszállásoló :* Csányi Antal. *Tábori pap :* Laky István csatári apát. *Őrvitézek :* Boros József, Czvitkovics Sándor, Barás János eskütt, Ebergényi József, Farkas Ferencz, Grubics Simon, Hajas Tamás, Horváth Ferencz, Káldy Péter, Kemény Pál, Kregár Péter, Kún László, Kún Sándor, Nagy József, Németh József, Ormosdy János, Ormosdy József, Porpáczy József, Porpáczy Kristóf eskütt, Prosznyák József, Sághy Imre, Salamon János eskütt,

Szabó László, Szél Kristóf, Szelestey Lajos, Szelestey Lénárt, Takács Márton, Tánczos Ferencz, Tevely János, Zerdahelyi Ignác, Zombath Ignác, Zombath József, Váczy Mihály. *Orvos* : Kiss Lőrincz. — Esküje ez volt : „Én N. N. esküszöm az élő Istenre, ki atya, fiú, szent lélek, b. szűz Máriára, Istennek minden szentjeire és ezen zászló alá, hogy ezen hivatalomban, melyre t. n. vármegyémtől választattam és a melyet önnön akaratomból és jó kedvemből magamra vállaltam, minden tőlem kitelhető iparkodással azon leszek, hogy mindenekben, a melyeket tőlem a n. vármegye, nemes magyar hazámnak haszna, dicsősége, a közjónak előmozdítása, a sz. koronának biztos megőrzése, előljáróimnak a bevett articulusok és nemes vármegyéknek dicséretes példájok szerint, a közjóra, jó rendnek megtartására czélzó akaratja és parancsolatja szükségesen megkíván tőlem, az előmbe adattatott cikkelyeknek megtartásával eleget teszek, előljáróimnak nemes vármegyémnek és magamnak becsületére és dicsőségére, a jó erkölcsnek gyakorlása által, nemes eleimnek neveket fentartván és szüntelen szemeim előtt viselvén, minden nem nemes vérhez férhető illetlenségeket el fogok kerülni és távoztatni; sőt azon leszek, hogy jó példammal másokat is a józan életnek és nemesi erkölcsnek útjára hozhassak vagy azon megtarthassak, és hogy ezen zászlót mely alá esküszöm, előljáróimnak akaratja és engedelme nélkül, elkerülhetetlen szükségesen kívül, el nem hagyom. Ellenkező esetre mindazon büntetésekre, melyeket a nemes vármegye előttem elolvastatott, magamat szentül lekötölezem. Isten engemet úgy segeljen stb.“

Zala. *Vezér* : Galanthai gr. Fekete János cs. kir. kamarás és vezérőrnagy. *Főörmester* : Tolnai gr. Festetics János. *Tábori káplán* : Rosty János hahóti apát és keszthelyi plébános. *Kapitányok* : Bezerédi Bezerédy Ignác udv. tan. és a hétszemp. tábla ülnöke, gyömörei Gyömörey György tb., Kiss Ignác tb. *Főhadnagyok* : Kiss János tb., palényi Inkey Menyhért, nedeczei Nedeczky János tb., farkasbátyi Farkas Lajos alszbíró, Skublics Imre, szalabéri Horváth Imre huszár alhadn. *Számtartó* : Domjanszegi Domján József. *Beszállásoló* : Deák Péter. *Őrvitézek* : Jápprai Spissics Antal 13 éves növendék, Augustics István eskütt, Bezerédi István, Bocsárdy Gábor, Csákány József eskütt, Dely Boldizsár eskütt, Diskay József, Domján József alszbíró, Domokos Gábor, Farkas Mihály eskütt, Frater Pál eskütt, Fekete János, Gerets József, Györfy László, Horváth Antal, szentgróti Horváth József, koppányi Horváth József, Kerkápoly József, Kutassy József, Lelovicz Ignác, Márton György, Répáss Ferencz alszbíró, Rozsos Ferencz, Szalomic Ignác, Sydy László, Szabó Mihály, Szigety Ignác, Takács Dániel eskütt, Thassy János esk., Thassy Mihály esk. Türy József, Varga József esk. — Hadi törvényei és esküje ugyanazok Vaséival.

Fejér. *Vezér* : Nagyszöllösi b. Perényi Imre. *Kapitányok* : Nemeskéri Kiss Sándor, Nagy Ignác tb. *Főhadnagyok* : Dézseri b. Rudnyánszky János, vásonkői gr. Zichy János. *Segéd* : Farádi Vörös Ferencz tb. *Zászló-tartó* : Verbói Szluha Antal tb. *Őrvitézek* : Andrassy Antal adószedő, Hájós Ferencz tb., Hiemer József, Huszár Ignác, Huszár István, Huszár Sándor, Jankó István alügy., Joody János, Kapuváry Gábor, Kapuváry József tb., Kazay István főszbíró, Kiskos Mihály, Kreskay Gáspár alszbíró, Kutas István, Ladányi Ferencz, Marich Dávid, Marich Pál, Mentler Zsigmond főszbíró, Meszlényi Károly, Mohos Ferencz esk., Nedeczky Ferencz aljegyző, Orosztónyi Miklós tb., Podhorszky Miklós, Pócz Ferencz, Rosty Ferencz tb., Salamon Ferencz tb., Salamon Ignác tb., Salamon Sándor,

Salamon Zsigmond alszb.; Sixty Ferencz, Zlinszky Ignác főszb., Zlinszky Imre esk., Varga István, Végh Ignácztb., Vörösmarty Ferencz. — Szolgált két izben, először aprilis 15-től egész május 1-ig; másodsor october 18—26-ig.

Veszprém. *Vezér* : Galanthai gr. Eszterházy János. *Kapitány* : Tsúzy és pusztá sz. mihályi Tsúzy Gáspár tb. *Főhadnagy* : Vigyázó Nep. János tb. *Segéd* : Boronkai Boronkay Ferencz aljegyző. *Zászlótartó* : Esztergomy Ignác esk. *Órvitézek* : Anyos Ignác alszbíró, Boronkay Gábor, Csapó Beniamin, Gombás Mózsés esk., Hollósy László alszbíró, Ihász János, Kazay Gábor esk., Kenesey Pál eskütt, Keresztesy József aladószedő, Komáromy Sándor, Márkus Ignác aljegyző, Oroszy Pál, Pálffy László esk., Perczel János m. ügyv., Szombathelyi Ferencz eskütt.

Somogy. *Vezér* : Ladányi gróf Smidegh László. *Első kapitányok* : Pribérti Jankovics János hétszem. tábl. ülnök, lengyeltői Lengyel Antal. *Másod kapitányok* : Vég István, Inkey Károly. *Főhadnagyok* : Zichi Zichy József, alapi Csák József, sárdi Somsics József, Rosty Ferencz, szalalövői Csapody Gábor, Festetics Antal, *Számtartó* : Vizlói Dezső Imre. *Zászlótartók* : Vajda Zsigmond, Kovács Antal. *Segédek* : Tolnai Festetics Antal és Lajos. *Tábori káplán* : N. N. Kapuváry veszprémi kanonok. *Órvitézek* : Antal Ignác, Antal Károly, Armpruster Imre, Árvay József, Babics Dániel, Bosnyák János, Böröczfy Antal, Börzsönyi István, Czindery Vincze, Dessöffy János, Dóczy János, Horváth Ádám, Hunkár László, Kenesey Károly, Kovács László, Madarász László, Mérey Ignác, Mérey Zsigmond, Niczky Jakab, Sággy Mihály, Sály István, Sárközy István, Sárközy János, Smodiss Mihály, Somogyi György, Somogyi János, Somogyi Sándor, Spissics István, Stefaics József, Szalay Antal, Szalay Ferencz, Szalay György, Szalay János, Svastics Antal, Tányi László, Tassy György, Vajda Zsigmond, Vály János, Vlasics Antal, Vörös Pál, Vörös Sándor, Záborszky Mihály, kikhez járult még három ifju, u. m. sárvári felsővidéki Széchenyi Lajos, Festetics János és Jankovics János.

Tolna. *Vezér* : Dézseri b. Rudnyászký György. *Első kapitány* : Kajdáczy Ferencz másodalisp. *Második kapitány* : Posgay Zsigmond. *Segéd és főhadnagy* : Bezerédi Bezeredy Antal. *Zászlótartó* : Babics Imre. *Órvitézek* : Barbacsy Antal, Baricis Antal, Cseffalvay Ferencz, Cseh László főszbíró, Demkovics Elek, Dóry Ádám, Dóry Vincze, Hajós Sámuel, Hiemer János, Jeszenszky György, Kapuváry Sámuel, Kegly Ignác, Magyar Péter, Naszvady Károly, Perczel Lajos, Sztankovánszky András, Takács Antal, Takács Zsigmond, Tamásy Mihály.

Baranya. *Vezér* : Mindszentfalvai Petrovszky Zsigmond másodalisp. *Főhadnagyok* : Bézsán Gábor tb., Melczer Ignác tb. *Segéd* : Bézsán János főszbíró. *Számtartó* : Dézseri Dezericzky másképp Ország István tb. *Tábori pap* : Bézsán Ignác hosszuhetényi plébános. *Órvitézek* : Balogh Péter esk., Balovics Pál alszbíró, Balovics Zsigmond tb., Boda József főszbíró, Dömötör Ignác alszbíró, Fekete Máté esk., Jankovics Mátyás m. ügyv., Jeszenszky Antal tb., Kapuváry János alszbíró, Kardos András alszbíró, Koller Ignác esk., Nagy Imre alszbíró, Pákozdy László m. ügyv., Perczel Antal tb., Petróczy László esk., Petrovszky János tb., Salamon Sándor tb., Sey László, Sey János, Strobell József m. jegyző, Ujváry József.

Szepes. *Vezér* : B. Palocsay Horváth József. *Főhadnagy* : Badányi Mátyás tb. *Alhadnagy* : Vitkóczy Ignác alszbíró. *Beszállásoló* : Csepánfalusi Tőke Boldizsár. *Segéd* : Markusfalusi Mariássy Zsigmond. *Zászlótartó* : Kornides Dániel. *Örmester* : Mátyásfalusi Matyasovszky József. m.

mérnök. *Kapitányok* : Cspánfalusi Tóke Sándor esk., korotnoki Korotnok Ignác esk., váradi Szakmáry Donát esk. *Tábori pap* : Pater Lux. *Órvitészek* : Bárdosy Antal, Borló András, dobai Székely Tamás, Doloviczény Ferencz, Goldberger Dávid, Kail Antal, Kail Mátyás, Kiszevics H. Antal, Lány Mihály, Mudrány János, Mudrány József, Nemessány József, Schneider Ferencz, Schneider János, Spóner Antal, Stefanóczy Zsigmond. *Orvos* : Csatlós József. — Esküje ez volt : „Én N. N. esküszöm az élő istenre stb., hogy én az ország sz. koronájának megtartásában s őrizetében teljes tehetőségem szerint valamint nemes hivatalom és kötelességem tőlem kívánja, egész hűséget mutatni, törvényeinknek, szabadságainknak, jusainknak és a közönséges csendességnek fentartásában s oltalmazásában, a mennyire tőlem lehet és a körülállások is kívánni fogják, igyekezni, ennekfelette ezen egész szolgálatnak ideje alatt előljáróimnak engedelmeskedni és szoros hadi fenyték alá magamat vetni akarom. Isten engemet úgy segéljen stb.“

Sáros. Fővezér : B. Palocsay Horváth József. *Alvezér* : Kapivári Kapy József országgyűlési követ : *Első kapitány* : Okolicsáni Okolicsányi János, az eperjesi ker. tábla ülnöke. *Második kapitány* : Péchiujfalusi Péchy Sándor stb. *Főhadnagyok* : Berzeviczi Berzeviczy János főszbiró, roskoványi Roskoványi Miklós tb. *Alhadnagyok* : Kapivári ifj. Kapy József aljegyző, lipóczi Keczer László főszbiró. *Segédek* : Péchiujfalusi Péchy József főszbiró, szirmai Szirmay József tb. *Auditor* : Cserneki Dessöffy János adószedő. *Zászlótartó* : Berthóti Berthóty Gábor alszbiró. *Órvitészek* : Banó András, Berthóty Antal, Bornemisza Gábor tb. Botth György tb. Dessöffy Gáspár tb., Dessöffy Ferencz, Dessöffy Sándor tb., Fehérváry György főszbiró, Füzy Ferencz alszbiró, Gantzaug Pál, Gombos Antal alszbiró, Gombos Ferencz tb., Hedry László, Kádas István, Károlyi László, Keczer József aljegyző, Keczer Mark, Körtvélyesy Sándor alszbiró, Kükömezey Mátyás esk., Ludomirszky József esk., Meczner Sámuel tb., Merse József tb., Péchy Antal, Piller Ignác aladósz., Pulszky Sámuel, Raszlaviczy György aladósz., Szentiványi Márk tb., Tahy Károly alszbiró, Tóth Ferencz, Ujházy Sámuel tb., *Tábori káplán* : Klohamer kegyesrendi pap. *Seborvos* : Klenyóvszky Antal. Szolgált jul. 23-tól egész aug. 1-ig, felváltotta Vas. B. Horváth József fővezérnek keleti gyöngyök és drágakövekkel gazdagon fölékesített csákója, melynek homlokoldalára a magyar korona, hátulsó részére Magyarország címere arany s ezüst fonalokból volt kivarrva, 40 ezer ftra becsültetett.

Zemplén. Vezér : Kisrhédei Rhédey Lajos tb. *Főhadnagy* : Nagyréthi Zombory Antal főszbiró. *Zászlótartó* : Bernátfalvi Bernáth János alszbiró. *Segéd* : Parnói Molnár Antal tb. *Órvitészek* : Ágoston Ferencz, Berhelyi József, Borbély Gábor, Eszényi Mihály esk., Jantó Gábor tb., Józsa Károly esk., Lasztóczy András aladósz., Olcsváry Dániel, Pajzos Dániel, Pilisy Antal, Szemere János esk., Soos László, Soos Pál, Tóth Gábor, Zoltán István esk., Vitéz János, Vladár András, Vladár Pál és két tanuló ifju, u. m. Bernáth András és Csoma Zsigmond. *Tábori Pap* : Vornác Szaniszló. — Szolgált, Pozsony és Nyitrát felváltva, máj. 21—31-ig.

Abauj. Vezér : Keresztszeghi gr. Csáky Antal. *Kapitány* : Fái Fáy Mihály tb. *Főhadnagyok* : Bónis György tb., kóji Komáromy Lajos tb. *Zászlótartó* : ifj. fái Fáy Mihály tb. *Segéd* : Krasznikvajdai Szentimrey Gábor főszbiró. *Ormester* : Szirmai Szirmay Péter tb. *Tizedesek* : Turánszky László tb., Bárczay Ferencz alszbiró. *Órvitészek* : Bazsó Pál aladósz., Bónis Zsigmond tb., Boronkay István tb., Czékus Pál esk., Darvas János főszbiró,

Jabroczy Mihály, irodalmunk nagy bajnoka Kazinczy Ferencz tb. s még akkor kir. iskolaigazgató, Kornis Péter, Korponay Imre, Márczy János esk., Putnoky Károly esk., Soos János aljegyző, Téglásy Pál, Zombory Ferencz aljegyző, Vajda István tb. — Szolgált, Pozsonyt és Nyitrát felváltva, május 21—31-ig; felváltotta Szaboles.

Gömör. Ennek három osztálya volt, mindegyik külön tisztekkel. Az egész sereg *vezére*: Szathmári Király Miklós első alisp. *Főörmester*: Abafalusi Abaffy Adjút tb. *Segéd*: Sturman Márton főadós. *Zászlótartó*: Tornallyai Tornallyay Márton tb. *Számtartó*: Bikszögi Gotthard András tb. *Tábori káplán*: Vaczek Károly rozsnói tanár. *Első osztály századosa*: Boldogházi Kiss Károly főj. *Főhadn.*: Csemniczei Csemniczky Imre tb., fái Fáy Benedek főszbiró. *Őrítézek*: Draskóczy Gábor alszbiró, Farkas József, Farkas László, Gömör János aljegyző, Jekelfalusy János, Kubinyi Lajos, Lévai B. János, Mumhardt Márton alszbiró, Paukovics András tb., Török Zsigmond tb., Vályi Pál, Zsoldos Péter, Csernus András. *A második osztály századosa*: Szentkirályi gr. Andrassy József. *Fő és alhadnagyok s őrítézek*: Gr. Andrassy Leopold, Bielik János alszolgabiró, Czikó György, Darvas Gábor alszbiró, Draskóczy Sámuel tb., Fáy Sámuel, Gerhard Tamás, Gothárd Károly, Kubinyi György, Maritinszky Elek, Szalay Pál, Szathmáry K. György, Szontagh Mihály tb., Török József főszbiró. *A harmadik osztály őrmestere*: Kubányi Márton m. mérnök. *Őrítézek*: Osvárh László, Oroszlányi József, Frenyo Pál, Lehoczky Miklós, Forgón Mihály, Csiszár Zsigmond. *Biztos*: Dendaly Ádám. *Seborvos*: Buzássy József.

Borsod. *Vezér*: Keresztszegi gr. Csáky Antal. *Kapitány*: Radványi Radvánszky Ferencz tb. *Főhadnagyok*: Kiscsoltói Ragályi István főjegyző, Daniel Sámuel tb. *Zászlótartó*: Törös Tamás tb. *Őrmester*: Czikó N. *Káplár*: Lőcsey N. *Őrítézek*: Ambrózy N., Bakó György, Czékus Ferencz, Dapsy N., Darvas N., Décsy N., Dobozy N., Kis Tamás, Majthényi János, Mocsáry József, Mocsáry Pál, Nagy Ferencz, Okolicsányi N., Papszász N., Plathy N., Puky N., Rác N., Sándor N., Sebők N., Szabó N., Szepesy N., Szepesy József, Szepesy Sámuel, Vay József, Veresmarty N. — Szolgált Abaujjal együtt máj. 21-től egész jun. 1-ig.

Heves. Szolgált két ízben; Először, felváltva Pestet, mártiusban; felváltotta Nógrád. Ekkor *vezér*: orczy b. Orczy József. *Kapit.*: Buzini gr. Keglevics Károly, zsadányi és török szentmiklósi Almásy Ignácz hétsz. tábl. ülnök, fái Fáy János Bertalan első alisp. *Főhadnagyok*: Szeleczy Szeleczy Márton cs. k. tan., németzsicsódi Tarródy István, rapini Stöszel József főszbiró, pankottai Józsa Gábor. *Segédek*: Karancsberényi gr. Berényi György, zsadányi és törökszentmiklósi Almásy István. *Zászlótartók*: Bardányi gr. Butler János, dormándházi Sággy Ignác. *Őrítézek*: Balasovics József aladós., Bodor János, Bodor Mihály, Borbély Imre, Brezovay Ferencz, Brezovay József, gr. Butler Lajos, Csernus Antal, Csernus István, Darvas Imre, Dienes István, Eötvös András, Farkas Mihály, Gindl Ferencz, Gosztonyi Ignác, Göth Ferencz alszbiró, Hellebronth József, Hellebronth Mihály, Hotta György, Isák József, Ivády János, Károly János, Kelemen Ádám, Kelemen József, Kovács András, Kovács Antal, Lipcsey József, Lipcsey Sámuel, Markholt Fülöp, Marsó György, Marsó János, Nagy József, Onody Pál, Okolicsányi János, Okolicsányi Sándor, Petrovics Antal, Plathy József, Radics Mihály alszbiró, Recsky János, Sárközy Mihály, Sigmondffy Kelemen, Sipos András, Sipos Mihály, Sréter Mihály, Steöszel Kristóf, Subics Tamás, Szabó Ambrus, Szabó András, Szabó

Sándor, Szalay Mihály, Szelezcky Márton, Szökő Mihály, Tarródy Bertalan, Tihanyi Károly, Ujházy János, Utassy Mátyás, Végesy József, Vitális István.

Másodizben felváltva szintén Pestet, szolgált octoberben. Ekkor *vezér*: Buzini gr. Keglevics Károly. *Főhadnagyk*: Karancsberényi gr. Berényi György, zsadányi és törökszentmiklósi Almásy István. *Zászlótartó*: Kelemen Ádám. *Őrvitézek*: Balasovics Ferencz, Balasovics János, Berecz Ignác, Bodor Mihály, Brezovay János, b. Brudern József, b. Brudern Samuel, Darvas Imre, Darvas Menyhért, Fráter Ádám esk., Gindl Ferencz, Gorove Kristóf, Ivády János esk., Markhot Károly, Marsó György aladóz., Nagy Antal, Nagy József, Okolicsányi János alszbiró, Polyák János, Sréter Mihály, Steöszel Kristóf, Ujházy János, Utasy Mátyás esk. Végesy József, Vitális István.

Szabolcs. *Vezér*: Nagykállói gr. Kállay János. *Segédje*: Zalay gróf Barkóczy János. *Kapitány*: Vajai Vay Ádám tb. *Főhadnagyk*: Nagykállói Kállay Miklós, ibrányi és vajai Ibrányi János, ibrányi és vajai Ibrányi Farkas, csepi Zoltán István. *Segédek*: B. Bémer Antal, nagykállói Kállay László. *Auditor*: Diószeghi Erdődy Lajos. *Zászlótartók*: Báji Patay József, thussai Thussay István. *Mégis segédek*: Muraniczi b. Horváth Antal, nagylónyai Lónyay János. *Tábori pap*: Nagykállói Kállay György egri kanonok. *Őrvitézek*: Bárczay Dániel, Bessenyei Boldizsár, Elek István, Eröss Antal, Farkas László, Fuló Mihály, Ibrányi Antal, Ibrányi Miklós, Jármay Ábrahám, Jármay Ádám, Jármay Beniamin, Józsa Károly, Kállay András, Kállay Ferencz, Kállay Ignác, Krucsay Károly, Krucsay László, Patay András, Petrovay József, Péchy László, Somosy István, Szógyényi Farkas, Szunyoghy Ádám, Szunyoghy István, Szunyoghy Pál, Zoltán Pál, Zsoldos Ferencz, Vinkler László, kikhez járult két urfi, u. m. gr. Széchenyi Lajos és Vay József.

Bihar. *Vezér*: Nagyváradai és micskey Baranyi Mihály tb. *Kapitányok*: Bessenyei Beóthy Imre hétsz. tábl. ülnök, Domokos Lajos, tb. *Főhadnagyk*: Bessenyei Beóthy László tb., borosjenői Tisza István tb. *Auditor*: Mészáros Dániel tb. *Zászlótartó*: Stachó János alszbiró. *Segéd*: Nagyváradai és micskei Baranyi István tb. *Számtartó*: Mihályi István. *Őrvitézek*: Baranyai György tb., Baresay János, Budaházy László, Böszörményi József alszbiró, Cseh József, Dlohuluczky Ferencz tb., Domokos Márton, Fráter Ferencz, Fráter Gáspár tb., Fráter István, Gazsy Antal, Gazsy Imre, Madácsy János alszbiró, Péchy Antal tb., Ravazdy Zsigmond tb., gr. Rhédey János, Reviczky Gábor alszbiró, Reviczky Mihály, Sántha József, Sántha László alszbiró, Szentiványi Benedek, Szilágyi Bálint, Szalay György, Tisza László jegyző, Ugray Lajos tb., Winkler Mátyás.

Szathmár. *Vezér*: Nagykárolyi gr. Károlyi József szathmári és békési főispán. *Kapitányok*: Gr. Stahremberg Antal, hallerkői gr. Haller Pál tb. *Főhadnagyk*: Nagykállói Kállay Antal tb., irinyi Irinyi Imre főszbiró. *Zászlótartó*: Mindszenti Peley Zsigmond tb. *Segéd*: Zanathy Mihály tb. *Ormester*: Kölcsei Kende Mihály szbiró. *Alőrmesterek*: Tasnádszántai Becszy László tb. Klobusiczky Ignác. *Őrvitézek*: Ajtay Antal, Ajtay Károly tb., Bakács László, Bagossy Károly, Berzeviczy Sándor, Császy József, Darvay Gábor esk., Endrédy Gábor, Eötvös Sándor tb., Ercsy Gáspár biztos, Fekete György, Gáspár Ferencz, Jasztrabszky Antal, Jasztrabszky Lajos, Iklódy Sándor, Irinyi Zsigmond tb., Kerekes Sándor, Kormos Ferencz esk., Krasznay Antal, Nagy István, Nagy József, Pápóczy Jó-

zsef szathmárvárosi jegyző, Sebes Ferencz, Szabó Sándor biztos, Szaplóczay Miklós, Szentmarjay László, Szerdahelyi Ferencz tb., Thurzó György, Uray Sámuel tb., Virág József, Zelenák József. — Szolgált júniusban. E banderialisták voltak Pesten legnagyobb ünnepélylyel fogadva. Jun. 12-én Kereszturra érkezvén, a fővezér Károlyi József és első kapitány Stahremberg Antal lelkes nejeik amazoni ruhákban mentek eleikbe. Más nap közelgetvén Pest városához délelőtti 10 óra tájban eleikbe lovagolt gr. Károlyi Antal, b. Orczy László és Józseffel és az országgyűlésre fölseregelt egyházi s világi rendek közül sokakkal. Eleikbe mentek a pesti, tolnai, zalai, szabolesi, bihari, honti, aradi s temesi banderiumok is. A ritkaságot s ujságot látni vágyó népnek egész tengere özönlött ki.

Arad Temessel egyesülve. Aradi *vezér*: Galanthai gr. Fekete János. *Alvezér*: Gyaraki Edelbacher Zsigmond. *Kapitányok*: B. Pichler cs. k. tan., Tököly Száva. *Hadn.*: Kászonyi József. *Zászlótartó*: Pottyondy József. *Segéd*: Kászonyi Károly. *Őrvitézek*: Arady István, Beliczay József, Baczurka György, Csernovics János, Frumer Fülöp, Hendrey András, Kovács József, Nagy János, Nagy József, Stanicslovics György, Tököly János.

Temesi vezér: B. Pichler, aradi kap. *Kapitányok*: Laczkovics István, faradi Veres Ignác. *Hadnagy*: Mesterházy János. *Számtartó*: Jablonczay Mihály. *Zászlótartó*: Bosnyák József. *Őrvitézek*: Androvics György, Bakoss Pál, Dluhuliczky Pál, Egyed János, Hannibal Ferencz, Konrád Mihály, Makay Antal, Szebeny Mihály, Szilágyi Ferencz, Szüllő Gáspár, Varga János, Várkonyi István. — Szolgáltak jul. 8—16-ig.

Zágráb is küldött Horváthország nevében banderiumot, de tagjait nem találom.

E szolgálat megszüntetett, midőn a koronát Leopold megkoronázására a pesti banderium Pozsonyba fölkiérte.

Képzeltetjük e banderium Budára s onnan haza utazása minő mozgalmat szült hazaszerte.

A nemzet közörménekilyen banderiumok általi nyilvánításában megyéink közül Trencsén, Zólyom, Turóc, Árva, Liptó, Esztergam, Ung, Csongrád, Krassó, Torontál, Csanád, Békes, Ugocsa, Bereg, Máramaros, és Torna az időből kifogyva, részt nem vehettek.

Leopold megkoronáztatása után sz. koronánk Budára, a kir. várba szállítottott, honnan 1809-ben a francziák elől Munkácsra vitetett, de a vész elmúltával ismét Budán őriztetett legujabb, szintén nevezetes eltüntheig.

Az 1848-ki vihar kitörtekor koronaőrök *Vay Miklós* és *Ürményi Ferencz* valának. Amaz a martiusi napok után rendkívüli biztosként Erdélyben működött; emettől a koronát azon évi sept. 28-kán nemzetgyűlési bizottmány vette át. A sz. ereklye bekövetkezett vándorlásairól részletes adatok, valamint elásatásáról is Orsova mellett még hiányoznak; ez okból a „*Temesvarer Zeitung*“ egy cikke nyomán ott kezdem, midőn *Görgey* Világosnál letette a fegyvert.

A kormány tudta, hogy a korona a haza határait nem lépte át. Megbizta hát *Karger Titus* őrnagy hadbirót ő cs. k. ap. Főlsége, keresse a történelmi nevezetességű, a magyarnak annyira drága kincsét. A megbizott nyomára jött, hogy a menekvők a koronát s koronázási jelvényeket Orsovára hozták, de azokat ott bizton el nem rejthetvén, velők a mehádiai fürdők felé utaztak, hol azonban még kedvezőtlenebbnek mutatkozott a hely; ez okból visszatérve Ó-Orsovára a koronát *Theodor György* házához szállították, s

vége megbizott emberek által vett lovakon éjjel a Csernapatakon át az oláhországi határ felé vitették. Ki volt derítve, hogy e menekvők ugyanazon nap Ó-Orsován ásó eszközöket vásároltak s velök éjjel Cserna felé távoztak el. A korona azonban föl nem fedeztethetett, mert az aldunai vidékeken korán állt be a tél s vastag hó borítá be a földet, az 1850-ki tavaszi olvadás pedig elsimitá az elásás nyomait. Sikertelen levén itt a keresés, az ezalatt szárnyra kelt hírek másfelé irányzák a nyomozást. Egy ideig Szászka és Oravicza, utóbb Debreczen és Nagyvárad közt, később a haza különböző vidékein történtek 1853-ig a kutatások; mind hasztalan. A gyanított rejthelyek mellett nem szólt semmi okszerűség. *Karger* tehát 1853. tavaszán a kereséssel újra megbizott. Ő már azelőtt tett nyomozásai alapján azon véleményre jutott, hogy a menekülteknek mindenesetre olyan pontot vagy helyet kellett választaniok, melyre akár ők, akár küldötteik, ha évek mulva is, rátaláljanak; továbbá, hogy csak a Csernán mehettek át s tul e patakon biztos rejthelyre a tér nagy nem volt. Hónapokon át, különösen jul. és aug.-ban, holdvilágos éjeken is szakadatlanul folytatott kutatások azon véleményre birták a nyomozót, hogy csak föld- vagy hegyhasadékok vagy fák vezethetik őt a megtaláláshoz. Látván azt, hogy Allion hegyén nehéz volt a koronát hirtelen elrejteni, tán bizalmas utmutatás szerint is, a fákat választá kalauzaiul.

Igy vette észre, hogy az Allion-ligetnek egy elszigetelt, szem elől elrejtett csucsán egy faóáz fáinak galyai helyenként le vannak vágva, megkarcolva s a sudarokon mesterséges jelek láthatók. Észrevette továbbá, hogy több, a bokrok alá dugott ágak a megessonkitott fákról valók s innen azt következteté, hogy azokat nem a nép fütés végett, hanem más valaki s más czélből vágta le. Ily észlelések közben csinos órakulcsot, még szorgosb keresés után kapanyelet is találtak, miből *Karger* ismét azt következteté, hogy ott felsőbb rangu embernek kellett járnia és ásnia. A könnyű és lágy föld, a sűrű folyondárokkal borított fák különös alkata, a félreeső hely s annak mind a Duna mind a törökszerb határ felől megközelíthetősége arra birták a nyomozót, hogy a 20 négyszögölnyi tért sept. 6-kán ásatni kezdé és september 8-án, Sz. Mária, Magyarország védőjének születése napján reggeli 8¹/₄ óraker egy munkás kapája után érzekongás hallatszott s nyomban egy vas, jól bezárt láda volt látható, mely biztos helyre vitetett, erőszakosan felnyitattott s a koronát és a többi jelvényeket foglalta magában. A láda kívül belől rozsdás volt; felnyitásakor felül sz. István palástja feküdt s valószínűleg sietve lón betéve, mert selyem takarója alatta volt, himzése pedig kívülre fordítva s róla, valamint a láda egész tartalmáról viz csepegett. A nedvességet kivéve az ékszer, korát és az utolsó koronázás ótai állapotát tekintve, keveset szenvedett. A palást alatt volt a három átnedvesedett vánkos, melyeken a jelvények a megkoronázandó király elé vitetnek, azután következett két selyem harisnya, a vitézőv, a kifeslett saruk és papucsok, végre az öv s több szalag. A jobb szögben volt a tok, a sz., sértetlenül megmaradt drágakövei s valódi gyöngyeitől meg nem fosztott koronával; mellette fekvék a szintén sértetlen kir. pálcza, a nagyon megrozsdásodott kard s a kissé megbarnult alma. Végre a láda fenekén több rothadt nőköpenydarab, nyeregszerszám s egypár átnedvesedett okmány fekvének.

Ez történt sept. 8-kán. 10-kén esti 8 óra 56 perczkor a távirda nemcsak a megtalálás örvendetes híré, hanem azon tudósítást is hozta Bécsből Pestre, hogy „Albrecht“ hadigőzös ugyanazon nap indul fölfelé Orsováról a megtalált jelvényekkel. E füzetek, akkoron a „Pesti Napló“ t. szerkesz-

tője szerint : „Lehetetlen szavakban kifejezni a közmegindulás fokát és mélységét, mely az ikerfővárost a meglepő édes hirre áthatotta. A falragaszok által felvillanyozott népesség késő estig fölhevülten hullámozott az utcákon, mint azt nagy események perczeiben látni szoktuk“. „Albrecht“ hadigözös sebesen közeledett a sz. korona ősi lakhelyéhez ; de valamint királyaink fejéke számtalan viharral megküzdött már, úgy a gőzöst is Baziásnál viharos zivatar utjában megkésleltette s e miatt Budapesten is egy nappal később történtek meg a megérkezés ünnepélyesbitésére felsőbb helyről rendelt szertartások, melyekre az idegenek számosan gyülekeztek a fővárosba s 15-kén már több mágnás, köztök *gr. Aponyi György*, *gr. Eszterházy*, *gr. Batthyány*, *b. Jósika Sámuel*, *gr. Károlyi Lajos* Bécsből Budán voltak már, sőt a nemzet ez örömmünepéhez *Leopold* szász-koburgi herceg is Budapestre jött.

„Albrecht“ Promontórnál állapotodott meg s horgonyt vetett. Budapestről ellenben egy másik gőzösön, melynek árboczin a magyar nemzeti lobogók is lengtek, ő cs. k. Főnsége *Albrecht* főhg. kormányzó a sz. jelvények hitelesítése végett a koronának elébe sokad magával ment. Lélekemelő jelenet volt, midőn a hitelesítés alkalmával a bibornok hgérsek ő eminentiája a sz. koronát a lepleztetés után megcsókolta s azt ő cs. k. Főnségének hasonlókép a megcsókolásra átnyujtotta, mire a hitelesítő tagok is ugyanazon tiszteletet tanusíták. A hajó földözeten mindenki buzgó hálaimára térdelt le, a magas főpap elmondá az imát s e pillanatban a part szélén ünnepileg egybegyült nép is hangoztatá a „Nagy Isten téged dicsérünk!“ hálaimát ; egyazon időben e nagy jelentésű pillanat a hadigözösről, Gellért-hegyről s a várbástyákról ágyudörgések által adaték tudtul.

A sz. korona a valódinak ismertetett el, s erről a következő jegyzőkönyv vétetett föl :

„Ő cs. k. ap. Főlsége „Albrecht“ nevű hadigözöse fedezetén, a Dunán, Promontór mellett, sept. 15-kén ezer nyolczszáz ötvenháromban.

Ő cs. k. ap. Főlsége 1853. sept. 10-kén kelt legfelsőbb parancsa következtében az Orsovánál megtalált magyar koronajelvények valódiságának igazolásáról készített

Jegyzőkönyv.

Albert főherceg ő cs. k. Főnsége, ausztriai cs. herceg, lovassági tábornok, a III. hadsereg parancsnoka, Magyarország katonai és polgári kormányzója stb. stb. Továbbá :

Scitovszky János ő eminentiája, a római szentegyház bibornoka, Magyarország hgprimása, esztergami érsek stb. Valamint a többi aláírt igazoló urak és az e czélra meghívott aláírt tanuk *jelenlétében*.

Előadás.

Isten segítségével az 1849. jan. 1-én a pártütők által a budai várból elvitt magyar szent korona, a koronajelvényekkel együtt, 1853. sept. 8-kán, Mária születése napján, Orsovánál, hol elásva volt, újra megtaláltatott, és ő cs. k. ap. Főlsége „Albrecht“ nevű hadigözösén ide hozatott. 1853. sept. 10-én kelt legfelsőbb határozata által méltóztatott ő cs. k. ap. Főlsége parancsolni, hogy ő Főlsége Magyarországbani helytartója *Albert* Főhg ő cs. k. Főnsége egy bizottmány által, melynek tagjai a koronát és koronajelvé-

nyeket korábbi időkből tökéletesen ismerik, e külön czélra meghívott tanuk jelenlétében a feltalált koronának és koronajelvényeknek valódiságát egyenkint megvizsgálják és igazolják és hogy erről jegyzőkönyv készítettessék. Ezen legfelsőbb parancs teljesítéseül kormányzó Főhg ő cs. k. Főnsége mai napon kilencz urakat, kikről az országban tudva van, hogy a koronát és koronajelvényeket tökéletesen ismerik, igazolókul kinevezett, és velük és az e végett meghívott tanukkal d. u. 5 óraker „Albrecht“ hadigőzös fedezetére ment. Itt ő cs. Főnségének a korona és a koronajelvények átnyújtattak. Azok : 1) a magyar szent korona; 2) Szent István palástja ; 3) Szent István kardja ; 4) az arany alma; 5) a királyi pálcza (buzogány).

Ezen jelvényeken kívül még a vasládában találtattak :

A sapka, melyet a király a korona alatt viselt, 6 darab selyem szövet pecsétekkel, egy öv barna selyemből, 2 igen rozsdás kengyelvas, 2 darab heveder, vörös selyem harisnyák, egy köteg a nedvesség miatt olvashatlanná vált okmány, 3 igen megrongált párna, 1 pár czipő, két pár igen elrothadt papucs.

Az igazoló urak tisztük fontosságára azon felszólítással figyelmeztettek, hogy nyilatkozatukat legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint eskü gyanánt tegyék meg.

Ezután a legfelsőbb parancshoz képest az egyes darabok igazolása kezdődött.

1. A szent magyar korona.

Az az igazoló uraknak ezen kérdéssel mutattatott elő : Vajjon ez valóság-e a szent magyar korona?

Felelet : Legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint eskü gyanánt kijelentjük : hogy ezen nekünk előmutatott korona valósággal a magyar szent korona. Belőle három rubin ki van törve, melyek közül kettő megtaláltatott, egy kis kő nem találtatott meg, a lefüggő lánczoscák egyike leszakítottat s külön begöngyölgetve a ládában találtatott.

2. A Szent István palástja.

Az az igazoló urak előtt azon kérdéssel terjesztetik szét : Vajjon ez valósággal-e a magyar k. Szent István-palást?

Felelet : Ezen elénk mutatott palástra ráismerünk és legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint eskü gyanánt nyilváníjuk : hogy az valósággal a magyar k. Szent István palást. Az igen keveset szenvedett, csak bélése van erősen megrongálva.

3. A Szent István kardja.

Az igazoló uraknak a ládában talált kard azon kérdéssel mutattatik meg : Vajjon ez valósággal-e a magyar k. Szent István-kard?

Felelet : Legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint eskü gyanánt nyilváníjuk : hogy ezen nekünk előmutatott kard valósággal a magyar kir. Szent István kard. Az igen erősen meg van rozsdásodva, annak bársony hüvelye félig elrothadt.

4. Az arany alma.

Az igazoló uraknak a talált arany alma azon kérdéssel mutattatik elő : Vajjon ez valósággal-e a magyar kir. arany alma?

Felelet : Legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint eskü gyanánt nyilvánítjuk, hogy ezen nekünk előmutatott arany alma valósággal a magyar kir. arany alma. A magyar czimer, mely azon volt, le van törve, de a ládában megtaláltatott.

5. A királyi pálcza (buzogány).

Az igazoló uraknak a királyi pálcza azon kérdéssel mutattatik meg : Vajjon ez valósággal-e a magyar királyi buzogány?

Felelet : Legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint eskü gyanánt nyilvánítjuk : hogy e királyi pálcza valósággal a magyar királyi buzogány.

Ezen jegyzőkönyvben 1-től 5-dik pontig eskü gyanánt tett nyilatkozataink megerősítésüül következnek saját kezü aláírásaink : *Scitovszky János* bibornok s. k. primás. *Hg. Eszterházy Pál* s. k. Gr. *Pálffy Filep* s. k. cs. k. titk. tan. Gr. *Keglevich Gábor* s. k. cs. k. titk. tan. *Keglevich János* s. k. cs. k. titk. tan. Gr. *Batthyány Ker. János* s. k. cs. k. kam. *Hg. Pálffy Antal* s. k. cs. k. kam. *Ranolder János* s. k. veszprémi püspök. *Fábry Ignác* s. k. kassai püspök.

Alulírttak, mint egyenesen a végett meghívott tanuk bizonyítjuk, hogy nekünk a sz. korona és a többi megtalált koronajelvények, igazoltatásuk után előmutattattak és azok valódiságát az igazoló urak akként erősítették meg, mint az e jegyzőkönyvben föltétetett.

Minek is bizonságaul következnek sajátkezü aláírásaink : *Erdélyi Vazul* s. k. nagyváradi gör. kath. püspök, cs. k. titk. tan. *Karner Antal* s. k. győri püspök. *Farkas Imre* s. k. székesfehérvári püspök. Gr. *Széchenyi Lajos* s. k. cs. k. titk. tan. Szolgaegyházi *Marich Dávid István* s. k. cs. k. titk. tan. B. *Józsika Sámuel* s. k. cs. k. titk. tan. Gr. *Apponyi György* s. k. cs. k. titk. tan. Gr. *Zichy Ferencz* s. k. udv. tan. és a nagyváradi helyt. oszt. főnöke. B. *Orczy György* s. k. cs. k. kam. Gr. *Eszterházy Miklós* s. k. Nagyszentmiklósi gr. *Nákó Kálmán* s. k. B. *Smertzing Antal* s. k. cs. k. kam. és alezredes. *Lányi Imre* s. k. cs. k. kam. Gr. *Erdődy Sándor* s. k. Gr. *Zichy Bódog* s. k. *Ürményi József* s. k. Gr. *Zichy Ferdinand* s. k. Gr. *Zichy Henrik* s. k. B. *Gerliczy Vincze* s. k. *Festetics Ágoston* s. k. B. *Sennyey Pál* s. k. Bárá *Podmaniczky László* s. k. Bárá *Laffert Ignác* s. k. *Majláth György* s. k. cs. k. titk. tan. Gr. *Haller* s. k. alt. és cs. k. titk. tan. *Parrot* s. k. altn. Gr. *Cziráky János* s. k. cs. k. b. titk. tan. és a pesti cs. k. főtörv. elnöke. Gr. *Braida Móricz* s. k. cs. k. titk. tan. és vezérőrnagy. B. *Augusz Antal* s. k. cs. k. helyt. alelnök és a budai helyt. oszt. főnöke. Gr. *Attems Henrik* s. k. cs. k. alelnök és a pozsonyi helyt. oszt. főnöke. B. *Kotz Keresztély* s. k. cs. k. helyt. oszt. alelnöke Kassán. *Priviczter István* s. k. min. tan. a soproni cs. k. helyt. oszt. főnöke. Gr. *Almásy György* s. k. *Havas József* s. k. *Babarczy Antal* s. k. Gr. *Rhédei János* s. k. cs. k. kamarás. Gróf *Festetics Leo* s. k. Kapivári *Kapy Ede* s. k. cs. k. helyt. tan. és Pestpilis megye főnöke. *Krászonyi József* s. k. cs. k. helyt. tan. és pesti polgárm. *Paldt József* s. k. Buda főváros hely. polgárm. *Karger Titus* s. k. őrnagyhadbíró, a megtaláló. B. *Luzsénszky Károly* s. k. cs. k. kam. és tan. Gr. *Török Bálint* s. k. a Magyarországbani cs. k. pénzügyigazgatóság alelnöke.

Ekként történt jelenlétemben *Albert főhg.* s. k. lovassági tábornok (P. H.) B. *Hauer István* s. k. a cs. k. katonai és polgári kormány osztályának főnöke, mint tollvivő (P. H.)

Sept. 16-án már korán reggel hullámozott a nép a testvér főváros utczáin. Kilencz óraker megérkezett a zászlókkal fölékesített hadigözös a

földszített pesti kikötőhelyen a Hidutzával szemközt; elhaladásakor a gellérthegyi erősség ágyui üdvözölték. Ő cs. Főnségének adatlusa, az igazoló bizottmánynak ő cs. Főnsége által kijelölt része, a ker. parancsnok, a budai helyt. alelnök, a pestpilis megyei főnök a kiszállóhelyen volt állóhajón gyültek össze. A koronajelvényeket tartalmazó ládának a gőzhajóról, az annak átvitelére rendelt hatfogatu udv. kocsira vitelére ő cs. Főns. nyolez mágnást jelölt ki, kik szintén az állóhajón várták be a gőzös megérkezését s aztán a jelvények átvétele végett a gőzökre mentek. — A magas clerus a sekrestyében gyült össze, a cs. k. titk. tanácsosok, kamarások és udvari méltóságok a menetet Budán a vártemplom ajtajánál várták. A cs. k. tábornokok és a tiszt kar, az összes cs. k. hatóságok és az egész többi nemesség a vártemplom előtt gyültek össze. — A pesti polgármester a magistratussal és községtanáccsal a kiszállóhely partján, a budai pedig a lánchíd budai végén foglaltak állást; miután a menet elhaladt, mindkét polgármester a községtanácsosok egy küldöttségével a rövidebb uton a vártemplomba ment. — Mindkét város czéhei és iskolaifjusága, a számukra kijelölt helyeken a koronamenet által vett ut hosszában a kiszálló hidtól a cs. k. várpalotáig állítottak fel. — A koronamenet a Nagyhidutzán, Szinháztéren, Dorottya utcán, a lánchídon, Szarvastéren át a várkapun keresztül vonult a várudvarba. — Midőn a menet Pesten elindult, a hadigözös elsütötte ágyuit, s ez üdvölvéseket a gellérthegyi erősség és a vár ágyui folytatták; míg a menet tartott, Pest és Buda minden harangja szólt. — A menetet megnyitotta: egy század dsidás; két főhgi kocsi a láda vitelére kijelölt 8 mágnással; a hatfogatu diszkocsi a koronajelvényekkel a fehér lepellet beborított ládában, melynek kocsiajtájánál jobbról ő cs. Főnsége adatlusa, balról a cs. k. pestbudai kat. ker. parancsnok lovagolt; a kocsi mindkét oldalánál tizenkét altiszt egy cs. k. tiszt vezérlete alatt, a kocsiajtóknál pedig főhgi házi szolgák mentek; ezután az igazoló bizottmány ő cs. Főnsége által arra kijelölt tagjainak kocsijai; aztán a budai helyt. alelnök és a pestpilisi megyefőnök mentek egy kocsiban; a menetet egy cs. k. granátos század, katonai zenekarral zárta be.

Midőn a menet Budán a várkápolnához közeledett, főhg kormányzó ő cs. Főnsége a sekrestyén át a vártemplomba ment, a templomba vezető sekrestyeajtónál bibornok hgprimás ő eminentiája szentelt vizet s aztán megcsókolás végett keresztet nyújtott, mi után ő cs. Főnsége a mennyezet alá, bibornok hgprimás ő emin. pedig a clerussal a templom nagy ajtajához ment a koronát fogadandó. — A koronajelvényeknek a templomajtóhoz érkezése után a ládát, melyben azok vannak, a főntebb említett 8 mágnás a kocsiról leemelve és a clerus előlépdelése mellett a templomon át a sz. István kápolnába vitte s e menetet a vártemplom előtt egybegyültek kísérték. — A sz. István kápolnában a clerus a sz. koronát, a koronajelvényekkel együtt a ládából kiemelte és az oltár előtt asztalra helyezte, mire a szokott szertartással Te Deum énekeltetett, a Györgytéren felállított zászlóalj üdvölvést tett, mit a vár, Gellérthegy és hadigözös ágyui viszonztak. — A Te Deum bevégzése után ő cs. Főnsége a clerus előlépdelése mellett a templom főajtájához kísértetett. A korona a többi jelvénynyel a sz. István kápolnában három napig, u. m. sept. 16-án, 12-től 2 óráig a főhgi főudvarmesteri hivatalnál szerezhetett jegyek előmutatása mellett; 2 órától esti 6-ig pedig mindenki számára; sept. 17-kén reggeli 8 órától déli 12-ig és délután 2 órától 6-ig mindenki számára, 12 órától 2-ig pedig csak jegyek előmutatása mellett; sept. 18-án reggeli 8 órától déli 11 óráig, aztán délután 2 órá-

tól 4-ig mindenki számára, 12 órától 2-ig pedig csak jegyek előmutatása mellett közszemlére kiteve maradt. — Azon asztal körüli korláton belül, melyen a sz. korona és jelvényei álltak, a kitétel ideje alatt két cs. k. tiszt kivont karddal, a korláton kívül pedig két cs. k. altiszt állt őrt. A templomajtóknál kettőzött őrség állt. Hat órákor a templom bezáratott és az ajtó s ablakok elé örök állítottak.

Sept. 18-kán d. u. 4 órákor az igazoló bizottmány az igazolási tanukkal a sz. István kápolnába ment, a koronát és jelvényeket az igazolási jegyzőkönyv másával a ládába betette és azt bezárta.

Sept. 19-kén reggeli 7 órákor a koronát és jelvényeket azok, kik 16-kán azokat a pesti kiszálló helyen átvették, a sz. István kápolnában átvéve, a clerus előléptetése mellett a többször említett 8 mágnás a hat fogatu udvari kocsiba vitte és azok ugyanazon menettel és pompával a vaspályaudvarba vitettek, ott hasonló módon a készen állt vasuti udvari kocsiba áttették. E végett a budai magistratus és községtanács a vártemplomban, a pesti pedig, a pesti hidoszlopnál gyültek össze. A czéhek és iskolai ifjuság épen úgy állítottak fel, mint érkezéskor. Az utcákon katonai sorfalak állottak. A cs. k. hatóságok és összes nemesség a menetet diszöltönyben a pályaudvarban várták, hova ő cs. Fönsége kissé korábban lóháton ment. Időközben az ő cs. Fönsége által kinevezett, főbb rangu papok és mágnásokból állt küldöttség tagjai a vasuti kocsikban helyeiket elfoglalták, bibornok hprimás ő emin. az igazoló tanukkal, ugy szintén az öt helyt. osztályfőnök mind ő cs. Fönségét, mind a menetet a pályaudvar termében várták. — Mihelyt a láda a vasuti kocsiba behelyeztetett és ő cs. Fönsége abba szintén helyet foglalt, a vonat ágyulövések közt Bécsbe indult, hogy ott a sz. korona s a többi jelvény ő cs. k. ap. Fölségének bemutatassanak.

Utjában mindenütt öröm s lelkesedéssel fogadtatott. Esztergamban korán reggel zene és örömjaj ébresztette föl a netán késedelmezettéket; az ott tanyázott cs. k. katonaság, lovas üteg s a község küldöttjei hosszú sora, császári és nemzeti vegyes színekben diszlett számtalan lobogóval a Duna balpartján a várostól mintegy $\frac{1}{2}$ órányira levő esztergam-nánai pályaudvarba vonultak, mely az ünnepélyhez alkalmaztatott modorban virágok, koszorúk és lobogókkal izletesen volt fölékesítve. Nem sokára a politikai és törvénykezési összes tisztikar, a főnök vezérlete alatt, az esztergami káptalan és clerus, az uradalmak képviselői, Esztergam, Tata stb. városok községtanácsai, az izraelita község előljárói és a mindenünnen összesereglett nép a terjedelmes pályaudvaron és ennek környékén elhelyezkedvén, feszült figyelemmel várta a sz. jelvényekkel érkezendő diszvonatot s midőn ez $10\frac{1}{2}$ órákor ágyudörgések között az udvarba berobogott, közlekedéssel fogadtatott, mely szünni nem akaró éljenzések árjában tört ki, midőn primás ő emin. a cs. k. diszkocsi ablakaiból sz. István király és koronáját a bámuló közönségnek mutogatta.

Pozsonyban a helybeli lakósságnak d. u. 2 órákor a pozsonyi állomáson tétetett ki közszemléletre. Pozsony és vidéke lakosai erről előre valának értesítve s tömegesen tódultak a vasuti pályafőhöz, hol a felső és alsó papság, a katonai és polgári hatóságok s a város minden testületei teljes diszben már 12 óra után összegyülekezének. Sz. István koronája 23 évvel azelőtt hozatott oda utolszor. Egy egész ezerez nádorhuszár fedezete alatt érkezett akkor Pozsony falai közé s fogadtatása rendkívül fényes volt. Ferdinánd ő Fölsége koronáztatása előtt a sz. jelvények 3 napig valának kitéve a primási épület házi kápolnájában, mely alkalommal a koronaörök

egyike azt közlé az oda tódult közönséggel, hogy Karolina Augusta ő Felsőége az utolsó napokban sajátkezüleg javította ki a koronázási palástnak egyes rongáltabb helyeit. — Képzeltetni mily örömmel és lelkesedéssel indult jelenleg Pozsony lakossága a drága kincsek vizontlátására.

Bécsben d. u. 4 órákor a cs. k. első főudvarmester az éjszakai pályaudvarban megjelent, a koronát és a többi magyar ország-clenodiumot várván. Ugyanott gyűltek össze a föls. udvar illető szolgálati osztályai. — A pályaudvar helyiségei kellőleg el voltak zárva és elfoglalva. — A koronát Pestről elkísért magyar bizottmánynak a pályaudvarban a cs. k. első főudvarmester által fogadtatása után, a föns. Főhg által e végre kijelölt tagjai az imént említett küldöttségnek a ládát, melyben a jelvények tartatnak, a vasuti kocsiból kiemelték és azt egy készen állott hatfogatu udvari nyilt kocsiba tették. — Ekkor a menet a cs. k. várpalotába indult, és pedig: egy osztály cs. k. testőr-csendőrség lóháton; a cs. k. első főudvarmester hatfogatu udv. kocsin; a jelvények a nyilt kocsiban; katonai és polgári kormányzó ő cs. Fönsége hatfogatu házi kocsiban; a főnemlített bizottmány tagjai hatfogatu udv. kocsikban; egy osztály cs. k. testőr-csendőrség lóháton zárta be a menetet. — A nyilt kocsit, melyben a jelvények voltak, minden oldalról 6 cs. k. trabant testőr kísérte. Mind ezen nyilt kocsinak, mind a többi hatfogatu kocsiknak ajtainál cs. k. háziszolgák lépdeltek. — A menet utját a Jägerzeilen át a vöröstoronykapunál a belvárosba, aztán a Püspökutczán, Istvántéren, Grabenen és Kohlmarkton át vette. Mindezen utczák és térek katonai sorfalakkal voltak ellátva. — A magyar küldöttség tagjai végre a pályaudvarból a készen állt bérkocsikon az Augartenhidon s a Schottenkapun át kocsiztak a cs. k. várpalotába, hol a követségi lépesőnél szálltak ki és ott az udvari káplánokkal már teljes papi diszben felállított udv. és várlelkészszel együtt a jelvények érkezését várták. — Megtörténvén a megérkezés, a láda az a végre rendelt magyar küldöttek által a nyilt kocsiból kiemeltetett, gyaloghinton a papság és a cs. k. első főudvarmester előlépése mellett az udvari vártemplomba vitetett s a főoltár evangeliumoldalára helyzetetett. Ő cs. Fönsége a Főhg, a bizottmány és küldöttség kísérték a jelvényeket s a templomban ugy, mint a cs. k. első főudvarmester, foglaltak helyet. — Ekkor az udv. s várlelkész egy ima végeztével szent áldást osztott s erre a láda a presbyterium mellett létező egyházi kincstárba vitetett, melynek ajtaja bezáratott s eléje a cs. k. trabant-testőrség kettős őrsége állittatott, mire mindenki eltávozott. Az egyházi kincstár ablakai előtt a kápolnaudvaron katonai őrség állittatott fel. A kincstár-ajtó kulcsát a cs. k. udv. és várlelkész vette őrizet alá.

Ő cs. k. ap. Fölsége akkor Olmützbén levén, mihelyt a korona s a többi orsz. clenodium megérkeztéről táviratilag tudósittatott, Bécsbe indult. Sept. 20-kán d. e. 10 órákor a cs. k. titk. tanácsosok, kamarások és udv. méltóságok (udv. jelentésre) diszben az udvarnál megjelentek. Ugyanott gyülekeztek össze katonai s polgári kormányzó Főhg ő cs. Fönségével a magyar bizottmány és küldöttség, valamint a cs. k. tábornoki és tisztikar. — A meghatározott órában a jelvények vitelére kijelölt küldöttek s a mellékkisérétül rendelt 8 cs. k. arciertestőr lementek a templomba, hol is az udv. s várlelkész jelenlétében az egyházi kincstár felnyittatott. — A korona és a többi jelvény a ládából kivétettek, bársony vánkossra tétettek, erre az illető magyar küldöttektől az említett arciertestőrség kísérete mellett a követségi lépcsőzeten a cs. k. testőrök által elfoglalt osztályon át fel a szertartási terembe vitettek és ott a tróntól oldalvást, a vánkossokkal s bársonynyal

borított asztalra helyeztettek. — Ekkor ő cs. k. ap. Fölségének jelentetett, hogy minden készen van s ő Fölsége az udv. személyzet előlépése mellett a szertartási terembe a mennyezet alatti trónra lépett, hol is a környezet a szokásos helyeket foglalta el. — Katonai s polgári kormányzó Főhg ő cs. k. Fönsége ő Fölségéhez beszédet intézett, melyet ő Fölsége viszonzott, mire ő Fölsége fölemelkedett s az udv. személyzet előlépése mellett az oratoriumba ment. A jelvények pedig, mihelyt ő Fölsége a termet odahagyta, küldöttek által mint előbb fölemeltettek s a magyar bizottmány és küldöttség kíséretében, valamint az arciertestőrség fődözete mellett az udv. templomba vitettek le s ugyanott a vánkosokkal a főoltártól oldalvást állítottak. — Ekkor az udv. s várlelkész a Te Deumot hangoztatta, melyet az udv. zenekar adott elő. — Ennek végeztével ő Fölsége az oratoriumból kísérettel a belső termekbe tért vissza s az udv. személyzet s a többi jelenlevők eltávoztak; a jelvények pedig a küldöttek által az egyházi kincstárba visszatétettek s ugyanott újra a ládába zárattak, mire a kincstárajtó bezárattott és eléje őrség állítottott s minden újra úgy ment végbe mint előbbi napon.

Sept. 21-kén reggeli 7 órakor a láda a jelvényekkel ugyanazon ünnepeles módon, mely annak érkezésekor megtartatott, az udv. palotából az északi vaspályára s onnan legfelsőbb parancs folytán Budára visszavitetett, ugyanazon küldöttség kísérete mellett, mely azt Bécsbe vitte.

A koronát a pesti pályaudvarban, hol sept. 21-kén délután érkezett meg, a Bécsbe el nem utazott Pesten levő tekintélyek, a magistratusok, községtanács stb. épen úgy fogadták, mint érkezésekor 16-án és hasonló pompával és szertartással a budai várpalotába kísérték, hol az korábbi helyén s biztos őrizet alatt tartatik.

Sept. 16-kán Budapest kivilágítottott s e nap, hogy *Thierry* szavaival éljek, „szép nap volt Ausztriára nézve“*). E nap emlékének megörökítéseül ő cs. k. ap. Fölsége a megtalálás helyén kápolnát emeltet s szeptember 8-kát mint a felfedezés emléknapját országszerte egyházilag is megülni rendelé.

A megtaláló *Karger Titust*, a jelvények kipuhatólása körül tanusított tevékenysége és ovatossága elismeréseül, ő cs. k. ap. Fölsége a sz. István-rend lovagkeresztjével ruházta fel. Katonai és polg. kormányzó főhg ő cs. Fönsége pedig a koronajelvények megtalálása alkalmából a pesti cs. k. haditörvényszék által kisebb súlyu törvényáthágások miatt több naptól több hónapig terjedett hosszabb vagy rövidebb tartamu fogságra ítelt 30 egyének hátra volt büntetési idejét elengedte, s 40 ily vizsgálat alattira nézve a még folyt vizsgálatoknak teljes megszüntetését megrendelte.

A magyar szent korona őrizethelyei.

A sokféle balsors, mely hazánkat érte, arra ösztönözte elhunyt királyaink, s őseinket, hogy koronánkra szemesen vigyázzanak s őrizetére oly helyet rendeljenek, a hol épen nem juthatna hozzá az ellenség. Ilyennek tállátott a koronázás helye, Székesfehérvár; mert hogy itt őriztetett a korona, arról tanuskodnak a magyar érsekek és püspökök 1309-ben ezt mondván: „Regale diadema . . . in *Albensi Ecclesia cum summa diligentia servabatur*“. Őre mindig a sz. fejérvári örkanonok volt, mit III. Ince pá-

*) Család könyve 1855. X. füz. 313. lap.

pának a fejevári préposthoz irt levele e szavaiból következtethetünk: „Innotuit Apostolatui nostro per petitionem tuam nobis ex tua parte porrec-tam, quod cum in *Albensi Ecclesia quaedam dignitas, quae Custodia dicitur*, ad tuam donationem pertinens habeatur, *cujus curae ac sollicitudini* orna-menta ac privilegia ipsius Ecclesiae et *Diadema etiam Regium* committun-tur, eam personae idoneae conferre desideras . . . ut *Custodiam ipsam* . . . idoneae personae . . . conferas . . . liberam tibi damus auctoritate apostolica facultatem“ s folytatólag ezt olvassuk: „ne forte per imperitiam aut infide-litatem vel negligentiam Custodis ipsius . . . *honor Patriae de Corona ali-quam laesionem sustineat*“. Így Gentilis bibornok a magyar érsekek és püs-pökök 1308-kigyülekezetében, az ország báróinak jelenlétében állítá, hogy a sz. korona (örizete) mintegy a fejevári egyház tulajdona, „ad quam spectare dignoscitur.“ Ugyanazon gyülekezetben ezt mondák az érsekek és püspökök: „Postquam enim soluto justitiae vinculo diversis coepit Regnum Hunga-riae languere periculis, ante hos novem ferme annos regale diadema . . . im-proba temeritate ab eadem Ecclesia (Albensi) violenter ereptum stb.“ Ez ugy tartom, elegendő annak bebizonyítására, hogy sz. koronánk az Árpá-dok alatt Székesfejeváron őriztetett.

Az Árpádok kihalta után Róbert és utódai alatt Visegrád, midőn pe-dig Izabella I. Ferdinandnak átadta, Pozsony, azután 70 évig Prága, ismét Pozsony, elvégre 1790 óta Buda lőn a korona rendes őrizethelye. Bujdosá-sai közben mely városokban fordult meg, czikkem folyamában említettem.

A magyar szent korona őrei.

Nemcsak Székesfejeváron, mint emlitém, hanem később Visegrádon is pap volt a korona őre; de mivel mindig mellette kellett laknia, mi őt papi hivatalában némileg gátolhatá, s tán más okoknál fogva is később vi-lágiakra ruháztatott e méltóság, melyre hol egy, hol ketten választattak. Kötelességeik voltak: 1) Vagy mindketten vagy legalább egyikök szüntel-en a korona őrizetének helyén lakni tartozott s az ország és király enge-delme nélkül attól el nem távozhattak. 2) Mind a korona, mind a hozzá tartozó jelvényekre szorgalmatosan kellett vigyázniok. 3) Az ország és ki-rály hire s engedelme nélkül senkit sem bocsáthattak azoknak szemlélésére. 4) Semmi adomány s ígéretek által nem volt szabad magokat megvakittatni és a koronát titkon vagy nyilván az országból kivinni engedniek. 5) A ko-ronát és a hozzá tartozó jelvényeket veszélyes időkben és körülmények közt kötelesek voltak biztosabb helyre vinni. 6) Az őrállókra vigyázni, őket gyakorta kötelességeikre inteni és szoros fegyelem alatt tartani stb.

Mindezekre pedig a következő, országgyűlésileg megállapított eskü-vel kötelezték magokat: „Ego N. N. Conservator S. Regni Coronae, prae-*via Suae Majestatis Sacratissimae* candidature per Regnum rite electus ac per suam Majestatem Sacratissimam, Dominum nostrum Clementissimum benignissimae confirmatus, juro per Deum vivum ac per beatissimam Dei Genitricem, Virginem Mariam, et per omnes Sanctos et Electos Dei, quod ego Sacram Degni Hungariae Coronam et reliqua Clenodia Regia ac Regni, penes ipsam simul in Conservatorio existentia, pro posse meo, praesertim dum mea series fuerit, diligenter ac fideliter custodiam et conservabo, mi-lites ejusdem Coronae custodes ad diligentem et fidelem custodiam commo-nebo ac in bona ejusdem custodiae disciplina conservabo ipsamque Sacram Coronam et Clenodia Regia et Regni, penes eandem habita, nulla arte,

nullo dolo vel fraude, nullisque viis et mediis a Regno et Rege legitime coronato abalienabo. Sic me Deus adjuvet, beatissima Virgo Maria et omnes Sancti“.

Ez eskü szoros megtartásának szép példáját olvassuk *Révay Péterről*. II. Mátyás, megkoronáztatása után, sz. István palástját magának Bécsbe küldetni kívánta, hogy azt lefestethesse és az akkori pápának megküldhesse; de *Révay Péter*, akkori koronaőr, Mátyást letett hitére s a hazának tartozó hűségre utasítván, a parancsnak mindaddig nem engedelmeskedett, míg az országgyűlés abba bele nem egyezett. S akkor is a palástnak Bécsbe szállítását nem bizta idegen kézre, hanem maga vitte azt fel s magával viszsa is hozta lemásoltatása után *).

Garády.

3.

Ecsedi Bátori István, nádor 1519—1531.

Történetünk a legnagyobb ellentétet a Hunyadiak és Jagellók egymásra következő korában tünteti föl. Amott félszázadon át a birodalom terjedelme, az államhatalom erőfejlése s a népség jólétének gyarapodása még egyszer feljut a korábbi nagyság tetőpontjára, és a magyar hírnevét ismét a dicsőség fényköre övedzi. Itt ellenben néhány évtized alatt a melléktartományok elvesznek, a főhatalom itthon úgy, mint külföldön többszörös bántalmak vagy közmegvetés tárgya s elvégre csak név szerint létezik, a nép szolgasága kíséretében a nyomor egyetemes, az összes államtest sebes feloszlásnak indul, s a nagyhirű hősök hazáját egyetlen csatavesztés megbuktatja.

Az örökemlékü Hunyadi Jánosnak nem volt királyi hatalma, kormányzói befolyása pedig csak néhány évre szoritkozék, s mégis rövid tartamu kormánylata a kifejlett nemzeti erő és a magyarnak ügyesen felhasznált erkölcsi felsőbbségével, a töröknek a keresztényvilágot fenyegető hatalmát ismételve megrendítvén, teljesen megszegyeníté a tehetetlen Jagellók országlását. Sokkal nagyobb azonban az érintkező két kor közti különbség, sőt ez példanélküli, Mátyás és közvetlen utódai Ulászló és Lajos királyok alatt, melynek rövid megemlítése jelen tárgyunkhoz tartozik.

Az egész világnak egyik legnevezetesebb, legtündöklőbb uralkodója Mátyás, igen súlyos körülmények közt jutott a királyi székre; alig volt reménylhető, hogy az ifjunak, ki trónraléptekor még 15-ik évét sem töltötte be, a végtelen nehézségeket leküzdeni sikerülend. De a lángeszű fejdelem közcsudálkozásra szilárd kézzel ragadta meg a kormányt. A belügyekben a királyi hatalom a legmagasb fokra emeltetett, melyre az alkotmányos or-

*) *Kutfók* : *Révay Péter* : De S. Coronae Regni Hungariae virtuse, victoria, fortuna Commentarius — és : De Monarchia et. S. Corona Regni Hungariae Centuria VII. *Schwandner* gyűjteménye II. köt. 1746. — *Horányi* : De S. Corona Hungariae. Commentarius. 1790 — *Porkonicsky Ádám* : Freimüthige Untersuchungen über die Krönung in Ungarn. 1790. — *Decsy Sámuel* : A magyar sz. koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak historiája. 1792. — *Mailáth János* : Der ungarische Reichstag im Jahre 1830. 1831. — Die ungarische Krone. Von einem Ungar. 1853. — *Teleki* : Hunyadiak kora Magyarországon. — *Szalay* : Magyarország története. — Pesti Napló 1853.